

The background of the entire page is a dense, repeating pattern of hand-drawn musical notes and staves in a dark blue or black ink. The notes are of various types, including quarter notes, eighth notes, and sixteenth notes, some with stems and beams. The staves are simple horizontal lines with a vertical line on the left side. The overall effect is a busy, rhythmic visual texture.

ТЕХНОЛОГІЯ

КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ

ТЕХНОЛОГІЯ КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ

Методичний посібник

Рівне 2019

УДК 78.071.2
Т 384

*Рекомендовано до друку
науково-методичною радою Рівненського обласного
інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 3 від 30 жовтня 2018 року).*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Потапчук Т. В., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Прокопович Т. Ю., кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Моторна О. С., завідувач кабінету художньо-естетичних предметів Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Т 384 Технологія колективного музикування [Текст]: методичний посібник / упор. О. О. Гумінська. – Рівне: РОІППО-РДГУ, 2018. – 60 с.

ISBN 978-617-515-307-9

У посібнику розкрито творчо-розвивальний потенціал колективного музикування, можливості його застосування на уроці музичного мистецтва, охарактеризовано техніки колективного музикування та партитури.

Видання рекомендовано для вчителів музичного мистецтва та початкових класів, корекційних педагогів, логопедів, студентів педагогічних спеціальностей, батьків, а також усіх, хто любить і захоплюється музикою.

ISBN 978-617-515-307-9

УДК 78.071.2

© РДГУ, 2018
© РОІППО, 2018

Підписано до друку 14.05.2019 р.
Формат 60 x 84 1/8. Папір офсет. Ум. друк. арк. 15,0
Наклад 100 прим. Зам. № 19 від 14.05.2019 р.

Видруковано ПП Дятлик М. С.
35304, Рівненська область, Рівненський район,
с. Корнин, вул. Центральна, 58.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
РВ № 11 від 12.06.2002 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 4

КОЛЕКТИВНЕ МУЗИКУВАННЯ:

БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ ЯВИЩА 6

Визначення поняття «колективне музичування» 6

Народна традиція колективного музичування 6

Аматорська традиція колективного музичування 8

Освітня вітчизняна традиція колективного музичування 8

Освітня зарубіжна традиція колективного музичування 11

Колективне музичування як комунікація 13

Колективне музичування як гра 13

Колективне музичування як творчість ...14

КОЛЕКТИВНЕ МУЗИКУВАННЯ ЯК НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА

ТЕХНОЛОГІЯ 15

Мета, завдання 15

Принципи 16

Педагогічні умови 17

Організаційні форми 17

Засоби активності 18

Переміщення 18

Взаємодія учасників 18

Методи навчання колективного музичування 18

УРОК МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА І КОЛЕКТИВНЕ МУЗИКУВАННЯ 20

Колективне музичування та слухання музики 20

Вокально-хорова робота як колективне музичування 20

Колективне інструментальне музичування та вокально-хорова робота. 20

Колективне музичування як окремий компонент уроку 20

Колективне музичування як урок музичного мистецтва: способи організації 21

Урок-казка 21

Урок-подорож 21

Урок-ланцюжок 21

Урок-варіації 21

Урок-рондо 22

Урок за правилами музичної драматургії.....22

Урок колективної комплексної імпровізації на основі вірша 22

ТЕХНІКИ КОЛЕКТИВНОГО

МУЗИКУВАННЯ 24

Панчак А. Техніка «Речитація» 24

Панчак А. Техніка «Бітбоксинг» 27

Кісільчук І. Техніка «Звучні жести» 29

Кісільчук І. Техніка «Клавеси» 32

Опанасець І. Техніка «Ксилофони, металофони» 36

Туровська Л. Техніка «Дзвоники» 38

Вавринюк О. Техніка «Камертони» 40

Вавринюк О. Техніка «Бумвокерси» 41

ПАРТИТУРИ ДЛЯ КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ 44

Ритмічна гра «Знайомство». Партитура до гри зі звучними жестами 45

Композиція «Весняне пробудження». Партитура для мовно-ритмічної вправи 46

Композиція «Пташиний вирій». Партитура для моделювання мовно-ритмічними блоками ..46

Композиція «Музика як казка». Партитура як результат комплексної колективної імпровізації 46

Р. Лехтінен. Фінський танець «Летка-єнка». Партитури для клавесів 49

Ритмічна гра «Фруктовий салат». Партитура до гри 50

«Пісенька-зарядка». Кольорово-геометрична партитура для дзвоників 51

«Пісенька-зарядка». Нотно-цифрова партитура для дзвоників 51

Українська народна пісня «Диби-диби». Кольорово-геометрична партитура для дзвоників 52

Французька народна пісня «Пастушок». Кольорово-геометрична партитура для дзвоників 52

Українська народна пісня «Два веселих гуся». Кольорово-геометрична партитура для дзвоників 53

Українська народна пісня «Журавель».	
Кольорово-геометрична партитура для	
дзвоників	53
Р. Роджерс. «До, ре, мі» з мюзиклу «Звуки	
музики». Кольорово-геометрична партитура	
для дзвоників	53
Р. Роджерс. «До, ре, мі» з мюзиклу «Звуки	
музики». Нотно-цифрова партитура для	
дзвоників	54
Л. Бетховен. «Ода радості» з фіналу	
Симфонії № 9. Нотно-цифрова партитура для	
дзвоників	54
Л. Бетховен. «Ода радості» з фіналу	
Симфонії № 9. Кольорово-геометрична	
партитура для дзвоників	55
Французька народна пісня «Брате Якоб».	
Кольорово-геометрична партитура для	
дзвоників	55
Французька народна пісня «Брате Якоб».	
Нотно-цифрова партитура для дзвоників ...	56

Колядка «Спас народився». Кольорово-	
геометрична партитура для дзвоників	56
Колядка «Спас народився». Нотно-цифрова	
партитура для дзвоників	57
Й. Бах - Ш. Гуно «Ave Maria». Кольорово-	
цифрова партитура для дзвоників	57
«Пісня Лисички» з опери М. Лисенка «Коза-	
дереза». Кольорово-цифрова партитура для	
дзвоників	57
«Пісня Лисички» з опери М. Лисенка «Коза-	
дереза». Кольорово-геометрична партитура	
для бумвокерсів, дзвоників	58
Українська народна пісня «Ой на горі жито».	
Кольорово-геометрична партитура для	
бумвокерсів, дзвоників	58
Нотні партитури для камертонів і дзвонів.	
Вправи 1, 2.	59

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ...60

ПЕРЕДМОВА

Культуру неможливо успадкувати. Культура предків непомітно зникне, якщо кожне наступне покоління не поповнюватиме її новими надбаннями. Ми користуватимемося лише тими благами культури, які створили самостійно і заради яких, можливо, навіть страждали. І музика лише тоді проникне у наше серце і стане частиною нашого життя, коли ми надихатимемо своєю душою до праці – музикування.

Золтан Кодай

Усебічний розвиток талантів, творчих здібностей, необхідних для успішної самореалізації особистості, збагачення її творчого та культурного потенціалу є основними орієнтирами сучасної системи освіти, про що зазначає Закон України «Про освіту» [10].

У галузі музичної освіти очевидно визріла необхідність створення таких умов, за яких кожен міг би реалізувати власні можливості, потреби, інтереси, розвивати творчі здібності, властиві кожній без винятку дитині. Традиційна масова музична освіта, що акцентувала увагу на сприйманні та запам'ятовуванні музичних творів, призвела до штучної інтелектуалізації, не залишивши учням місця для уяви, інтуїції, почуттів.

Як зазначено у Державному стандарті початкової освіти, сьогодні важливо зорієнтувати дитину на розвиток самостійності, творчості, допитливості, індивідуальне самовираження та колективну творчу співпрацю, відповідальність за індивідуальний та колективний результат [5]. Тому варто повернутися до навчання через радісне та захоплююче колективне музикування, яке створює умови для самовираження учнів у музичній діяльності та пізнання себе через художньо-творчу діяльність.

Колективне музикування є важливою формою роботи у професійних початкових навчальних закладах (дитячих музичних школах, школах мистецтв), однак в останні роки воно все більше доводить свою ефективність як напрям естетичного виховання в умовах закладів загальної

середньої освіти, де всі діти займаються музикою як аматори. Урок музичного мистецтва, гурткова робота, масові музично-виховні заходи – основні організаційні форми, де всі учні можуть бути включені в колективне музикування.

Відомо, що хоровий спів – основний вид масового колективного музикування. Проте у деяких дітей музичні дані нерозвинуті, вони не можуть чисто інтонувати і відразу включатися у процес співу. Натомість інструментальне музикування хоч і опосередковано, але впливає на розвиток музичного слуху та співочого голосу, сприяє збільшенню співочого діапазону, становленню чистоти співочої інтонації, розвиває музичне мислення та музично-творчі здібності. Даний вид діяльності може здійснюватися в доступній для дітей формі під керівництвом музиканта-педагога незалежно від рівня його спеціальної підготовки та педагогічного стажу.

Досвід колективного музикування з використанням музичних інструментів наявний в різних країнах. Створено чимало методичних розробок, педагогічних систем, в яких на основі теоретичних передумов і практичних рекомендацій окреслено доцільність і необхідність застосування музичних інструментів у музичному вихованні дітей. Упроваджуючи світові та вітчизняні ідеї колективного музикування, ми опиралися на досвід Еміля Жака-Далькроза, Карла Орфа, В. О. Жиліна, О. І. Трофичука, Т. Е. Тютюнникової, В. Р. Канєвського, Л. В. Виноградова, К. В. Завалко,

С. В. Фір, Т. А. Боровик та ін. Можна багато вивчати і знати, а можна спробувати самому, а проте найкраще – зробити це з учнями.

Означений методичний посібник створено вчителями музичного мистецтва – членами тимчасового науково-дослідного колективу Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти: О. Ю. Вавринюк, І. М. Кісільчук, І. С. Опанасець, А. Ю. Панчак, Л. І. Туровською за наукового керівництва О. О. Гумінської.

У посібнику представлено технологію колективного музикування, зокрема мету, завдання, принципи, методи, організаційні

засади, а також сутність репродуктивного, комплексного та творчого музикування. Подано окремі техніки колективного музикування та партитури, апробовані в практиці навчання музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах м. Рівного – Рівненській українській гімназії, Рівненській гімназії «Гармонія», ЗОШ № 11, ЗОШ № 16, НВК № 19.

Посібник покликаний допомогти музикантам-педагогам, студентам, дітям у розкритті творчого потенціалу колективного музикування, його діяльнісних та комунікативних можливостей.

КОЛЕКТИВНЕ МУЗИКУВАННЯ: БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ ЯВИЩА

Визначення поняття

«колективне музикування»

Музикування (*від нім. Musizieren*) – заняття музикою або гра на музичних інструментах; виконання музики в домашніх умовах, поза концертним залом, тобто виконання «для себе». Таким чином, музикування – це не лише спосіб спілкування людей із музичним мистецтвом, а й за допомогою мистецтва.

В академічному тлумачному словнику української мови дається таке визначення дієслова «музикувати» («музичити»): «Грати на якомусь інструменті, розважатися музикою» (наприклад, за Ольгою Кобилянською, «Я святкую день своїх уродин і щастя — і влаштовую вечір. Ціль його: музичити, бути щасливою») [20].

Музикування – це колективна і (або) індивідуальна різноманітна музична діяльність, заснована на музичних і життєвих враженнях, що визначається внутрішньою потребою спілкування з музикою, є творчим самовираженням і розвитком [6].

Колективна форма музикування – це музичне заняття групи виконавців, виконання музики колективом музикантів (дует, тріо, квартет, квінтет тощо), ансамблем (як однорідним, так і різним за складом) та оркестром.

Музикування, за визначенням Т. Е. Тютюнникової, – це первинний метод залучення людини до музики, спроба зрозуміти основу і суть речей, звільнитися від догм і знайти новий прийнятний шлях. Таким чином, музика є не лише духовною спадщиною людства, а й біологічною спадщиною кожної людини. Вона дається їй не лише для краси, а є складовою повноцінного життя, надійним прихистком вразливої людської психіки [22].

Процесом конкретно-практичної музичної діяльності, в якому народжується музичне почуття, називає музикування Л. В. Виноградов [7].

Народна традиція

колективного музикування

Колективний спів, гра на музичних інструментах, пластичні дієства під музику, театралізація – найдавніші форми самовираження людини в музичному мистецтві. Вони були основою трудових процесів, спілкування між людьми, розкривали власні виконавські можливості та творчий потенціал. Саме трудова діяльність людини стала початком виникнення музичного мистецтва та музичних інструментів. Первісне суспільство було об'єднане спільною працею, а трудові процеси вимагали згуртування колективу та його узгоджених дій. Палиці, пустотілі плоди, деревина, що сприяли видобуванню звуків, стали в нагоді людині, щоб подати сигнал для початку роботи, організувати ритм і темп трудової діяльності, спрямувати зусилля багатьох людей, тобто об'єднати в одночасності дій. Зазвичай команду про початок роботи давала людина, яка не брала безпосередньої участі в ній. Саме вона й була своєрідним музикантом, який грав на ударному інструменті. Таким чином ударні інструменти стали найдавнішими за часом виникнення, а метр та ритм, що його відтворювали ударні, став організатором праці.

Неабияке значення ритм відігравав в хореографії. Його відбивали ногами, долонями по землі, підключали гру на ударних інструментах. Деякі народи (китайці, корейці, індійці, народи Африки, Кавказу, Середньої Азії) й до сьогодні супроводжують танці грою на ударних інструментах. Ударні виконували ритуальну музику, супроводжували обрядові свята, які до сьогодні поширені в племенах. Функція ударних у військовому побуті пов'язана з використанням їх як засобу зв'язку, відтворення різноманітних сигналів, чіткої організації військ у походах.

Перші духові інструменти, як і ударні, спочатку мали прикладне значення: їх звуки сигналізували на великі відстані

мисливцям, пастухам, військовим. Звук видобували з різних предметів: кісток та рогів тварин, раковин моллюсків, очерету, бамбукових та інших рослин, з яких легко видалася серцевина. Саме вони стали основою для майбутніх духових інструментів. Просвердлювання дірочок дало змогу змінити висоту звуку. Пізніше, вдосконалення звуку відбулося за рахунок зміни розміру та форми інструмента.

Струнні інструменти вперше з'явилися в побуті мисливців. Натягуючи, наприклад, тятиву лука, було помічено, що вона під час пускання стріли звучить. Давньогрецька ліра, руські гуслі, східноазіатська лютня нагадують лук із рядом натягнутих на нього тятив. Такі струнні інструменти були створені для задоволення людиною своїх естетичних потреб, хоча процес перетворення струнного інструмента з лука був доволі довгим. Спільним для майстрів різних народів було те, що кожен намагався віднайти спосіб подовжити і посилити звучання тятиви, збільшити кількість струн, що розширювало можливості відтворення мелодій або послідовності акордів. Речі, що нас оточують, як-от дуплисте дерево, морська мушля тощо, підказували шляхи поєднання струн-тятив із порожнистим резонуючим предметом.

Багатострунні щипкові музичні інструменти мали певні недоліки: їхні короткі звуки не були придатні для виконання протяжних мелодій, в яких мало бути безперервне, як голос людини, звучання. Тому як колись, так і тепер, голос людини є найдосконалішим музичним інструментом, а пошук нового інструмента, подібного до людського голосу, призвів до появи смичка, що добував безперервне звучання.

Виконавська практика минулого була нерозривно пов'язана з піснею, яку виконували в супроводі інструментів. Пісні здавна поділилися на дві групи: одні виконувалися для слухання, інші були важливою частиною танців. Танцювальні пісні мають свої особливості: характер виконання, ритміку, квадратність будови, силу звуку та технічну вправність музиканта-виконавця.

Гра на музичних інструментах є одним із найбільш самобутніх проявів музикальності будь-якого народу. Самобутні ударні, духові, струнні інструменти сприяють неповторному звучанню національної музичної культури. Такий незвичайний колорит звукового середовища кожного народу є прикладом багатонаціональності та багатовимірності інструментального музикування.

Музикальність українців, яка є загально визнаною у співочих традиціях, знайшла своє яскраве вираження і в інструментальній культурі, – зазначають дослідники інструментальної традиції Г. П. Голяка, В. П. Ковальчук, І. В. Мацієвський, Б. Й. Столярчук, О. І. Трофимчук, Г. М. Хоткевич та ін. Ансамблеве музикування є вершиною цієї традиції, найбільш цікавою та затребуваною в побуті формою інструментального музикування. Народні музики завжди були неодмінними і найбажанішими учасниками свят та обрядів. Різним був склад та кількість учасників таких гуртів. В Україні XVII-XVIII ст. вони називались інструментальними капелами (капеліями, капелистою). Такі колективи часто формувалися спонтанно, за потребою.

У сучасному культурному просторі виконавство зазвичай існує як навчання і як концертна практика. Традиції домашнього та народно-інструментального музикування майже зникли з культурного вжитку, проте саме вони несуть справжню насолоду від спілкування з музичним мистецтвом, оскільки спрямовані на отримання задоволення від самого процесу музикування. Присутні у таких дійствах зазвичай є не слухачами, а безпосередніми учасниками процесу, які долучаються до нього у поширених народно-інструментальних формах ансамблевої гри, а також побутовому танці.

Особливістю народної музичної творчості є усна форма передачі інформації. У цьому випадку завданням того, хто навчається, стає «переймання» всього «арсеналу» музичних засобів від музиканта-педагога.

Народно-інструментальне музикування Г. П. Голяка розуміє як процес опанування гри на народних інструментах із використанням методів як усної, так і писемної традиції, орієнтуючи цей процес не на сценічні форми його буття, а на знайомство та наближення до практики і традицій народного музикування [3].

Упродовж останніх десятиліть змінилися потреби соціально-культурної практики щодо існування автентичної інструментальної музичної культури. Сьогодні все активніше переосмислюються колишні форми колективного музикування. Для багатьох професійних колективів народно-інструментальне виконавство є однією із форм прояву національної свідомості, відновлення національних традицій.

Аматорська традиція колективного музикування

Аматорське музикування – це форма реалізації сутнісних сил особистості, її самореалізації за допомогою непрофесійної музичної творчості, безкорисливо здійснюваної у вільний час під впливом внутрішньої потреби [23, с. 5]. Його відмінність від народного полягає у писемній традиції побутування.

Широке розповсюдження аматорство отримало на межі XVII-XVIII століть як привілей столичних аристократичних кіл, пізніше – дрібного дворянства, інтелігенції, різночинців, купецтва. Його історичне коріння бере початок у традиціях сімейного музикування. Цьому сприяли й ті обставини, що до організації сімейно-побутового, салонного музикування широко долучалися видатні діячі української культури, просвітителі, талановиті музиканти-аматори.

Особливі культурні традиції побутували у маєтках знаті першої половини XIX століття. Задоволення духовних (культурних) потреб здійснювалося переважно під час дозвілля, де людина вільно проявляла себе як особистість, обираючи види діяльності відповідно до своїх нахилів та інтересів. Аматорство, що стосувалося сфери

дозвілля, було показником культурного життя суспільства, стало відображенням умов життя людей, їх етнічної, станової приналежності, рівня соціального розвитку суспільства.

До середини XIX століття в побуті провінційного міста значного поширення набула світська форма аматорського музикування. Її основою стали домашні та клубні музично-літературні вечори, концерти місцевих музикантів-аматорів, аматорські постановки, що тяжіли до концертного (салонного чи естрадного) виду музикування, із більш складним і об'ємним, на відміну від фольклорних традицій, інструментарієм (фортепіано, арфа, оркестр або ансамбль). Крім того, світська форма аматорського музикування часто мала такі суспільно-значимі цілі, як благодійність і просвіта [18].

Дослідники біографії відомих письменників, учених, юристів, музикантів, акторів та багатьох інших представників прогресивних кіл тогочасної інтелігенції зауважують, що кожен із них свого часу займався музикою, писали поезію, грали в аматорському театрі. Це не було винятком, а навпаки, неабияким проявом загального прагнення до мистецтва.

Професійне мистецтво завдячує своєму виникненню активному поширенню традицій музичного аматорства в середині XIX століття. Набуваючи широкої популярності серед усіх верств населення – городян, селян, заможних поміщиків і вищої знаті, – аматорське музикування стає важливим етапом у процесі формування не лише професійного мистецтва, а й загальної освіти.

Освітня вітчизняна традиція колективного музикування

Вітчизняні традиції колективного музикування беруть свої витoki від хорового співу братських шкіл, де воно було шкільним предметом. Інструкція (1586 р.) одного із найстаріших братств – Львівського – визначала, що братський хор був чотириголосний: складався з партій баса, тенора альта і дисканта. Альтів та

дискантів набирали із числа учнів школи, а дорослих – із числа членів братства. Траплялися випадки, що хор складався лише з дитячих голосів.

«Крім церкви, спів займав почесне місце в побуті учнів братських шкіл... Звичай колядування, виспівування віршів на Різдвяні свята, на Великдень, на Зелені свята ... почали вживати у Львівській школі ще за перших років її існування» [12, с. 30-31].

У Києво-Могилянській академії основним навчальним предметом був церковний спів (гласів і партесний). Інструментальна музика (гра на лютнях і цитрі) та світський спів були лише формою розваги, вони розвивалися і передавалися завдяки товариському самонавчанню [12, с. 30-42].

Хорові традиції колективного музикування розвивалися в мистецьких товариствах, хоровому русі XIX-початку XX ст. Для вивчення нотної грамоти та занять співом були видані різноманітні співаники, пісенні збірки М. В. Лисенка, М. Д. Леонтовича, К. Г. Стеценка, Ф. М. Колесси, О. Т. Дзбанівського, Я. С. Степового та ін.

Основоположником методики комплексного використання елементів музичного, хореографічного, драматичного мистецтва став В. М. Верховинець, започаткувавши синтетичні форми – рухливу музичну гру й театралізовану пісню.

Колективне музикування як гра на найпростіших музичних інструментах у загальноосвітній школі була започаткована у 20-30-х роках XX століття з метою розвитку музичних та творчих здібностей дітей. Тоді ж про музично-творчий розвиток із використанням музичних інструментів заговорили Б. В. Асаф'єв, Б. Л. Яворський, Н. М. Гольденберг, Н. О. Ветлугіна, О. О. Апраксіна, пізніше І. Г. Лаптев, В. П. Лапченко, В. К. Лебедев, Т. М. Пляченко, Т. Е. Тютюнникова, Л. В. Виноградов та ін.

Принцип творчої активності в усіх видах музичної діяльності дітей пропагував Б. Л. Яворський. Гру в ударному оркестрі він вважав однією з

найцікавіших форм музичного виховання. До складу оркестру пропонував включати барабан, бубон, кастаньети, трикутники і дзвіночки різної висоти. І. Г. Лаптев описує досвід Н. М. Гольденберг, соратниці та активної пропагандистки ідей Б. Л. Яворського. Вона в одній із загальноосвітніх шкіл Києва силами дітей поставила оперу М. А. Римського-Корсакова «Казка про царя Салтана» у супроводі фортепіано і найпростіших інструментів. Важливо, що діти самі аранжували фрагменти опери дитячим оркестром. Після виконання нескладних, в основному акомпануючих оркестровок, найпростіші інструменти в дитячому оркестрі стали звучати як сольні, значна увага стала приділятися динамічній та тембровій різноманітності, з'явилися характерні для певного інструмента ритми, вводилися звуковисотні інструменти. Дітям, як писала Н. М. Гольденберг, давали можливість виявити власну ініціативу, підкреслити своє «слухання» партитури, що розвивало у них здатність почути безліч деталей викладу, зрозуміти тонкі відтінки музичної думки. Творча участь у створенні і виконанні своєрідних партитур сприяла музично-творчому розвитку школярів, набуттю ними навичок вслухання в основу музичного твору [12, с. 15-16].

В одному з номерів журналу «Мистецтво в школі» за 1928 рік була надрукована партитура «Італійського робітничого гімну» для шумового оркестру та вміщено статтю, яка відстоює життєву необхідність таких оркестрів. «Шумовий оркестр - це перший крок оркестрової роботи з дітьми. Завдяки простоті та дешевизні його «інструментів», відсутності необхідності довго вчитися грати на них, з'являється можливість залучати до нього чимало дітей, і саме таких, які зазвичай зовсім не цікавляться музикою [1, с. 16].

І. Г. Лаптев у грі на елементарних музичних інструментах виокремлює такі етапи: засвоєння навичок гри, створення нескладних мелодій і підголосків, сольні та спільні імпровізації на інструментах, інтерпретація і створення акомпанементу

до пісень та п'єс – все це є творчим актом, процесом, що сприяє одночасно засвоєнню навичок гри та формуванню різноманітних музичних здібностей через творчі прояви учнів [13].

Освітня зарубіжна традиція колективного музикування

Ідеї колективного музикування з'явилися в середовищі зарубіжних музикантів-педагогів у 20-х роках ХХ століття. Крім музики, молодь того часу захоплювалася спортом, гімнастикою, танцями. Автор ритміки Еміль Жак-Далькроз, хореографи Рудольф фон Лабан, Мері Вігман зробили спробу поєднати можливості тіла із можливостями музики.

Е. Жак-Далькроз вважав, що зрозуміти і пережити музику дитина повинна тілесно, за допомогою рухів, а не слова. Він стверджував про «нове відчуття тіла», а музичне виховання будував на ритмопластичній основі. Помітивши зв'язок між звучанням, жестом і танцем, шукав такі види рухів, які б підпорядковувалися музиці, щоб «тіло стало видимим звучанням». Шукав натуральні, інстинктивні рухи. Переконував, що пластика - інтегрована складова його навчальної системи, засіб реалізації його педагогічних ідей. Засуджував тих, хто орієнтуючись на віртуозне виконання хореографічних рухів, не звертав уваги на музику, не ставив її на перше місце.

Е. Жак-Далькроз був противником передчасного технічного стимулювання гри на музичному інструменті, надавав перевагу пробудженню творчого потенціалу учнів. Він перевершив власну ідею розвинути ритмічність людини, дійшов до ідеї виховання гармонійної особистості засобами ритму. Ритмопластика, музичний рух завдяки цьому стали одним із видів музикування, вираження музичних переживань.

Карл Орф, Доротей Гюнтер та Гунільд Кетман реалізували власні ідеї у створеній школі гімнастики, музики і танцю. Їх учні багато імпровізували та створювали на заняттях власну музику, зокрема унікальну методику елементарного музикування,

творчі ідеї якої актуальні до сьогодні. Елементарна музика, тобто така, що передбачає наявність первинних елементів (ритму, тембру, мелосу), доступна кожному для музикування і творчості. Вона не потребує попередньої підготовки, вміння володіти складними інструментами, вона здатна дарувати радість творчості. Елементарна музика генетично пов'язана з мовою та рухами і навіть подібна до дитячої гри.

Карл Орф і його колеги запропонували дітям спеціально створені музичні інструменти, завдяки яким вони колективно музикували, грали в оркестрі. Декламація і спів поєднувалися з грою в оркестрі, ритмічними вправами, колективними іграми та театралізованою пантомімою. П'ятитомний посібник «Schulwerk» був укладений як зразок моделей для наслідування, а не розучування. Особливістю його педагогічної концепції є перенесення уваги на музичне виховання за принципом колективного музикування, а музика в цій системі представлена швидше як засіб розвитку музичальності дитини. Музично-сценічна гра, музично-танцювальний театр, ритмізована мова, пантоміма, спів, гра на музичних інструментах – це і є умови розвитку творчої особистості. Особлива увага в концепції Орфа приділяється музикуванню з акомпанементом «звучних жестів» (термін започаткований Г. Кетман). Звучні жести – це гра звуками власного тіла: удари, плескання по стегнах, грудях, притупування ногами, клацання пальцями. Ідея використання в елементарному музикуванні інструментів, даних людині самою природою, була «запозичена» Г. Кетман у неєвропейських народів і відзначалася універсальністю як важливою рисою масової педагогіки.

Спів і танці з акомпанементом звучних жестів дозволяють організувати елементарне музикування в будь-яких умовах, за відсутності інших інструментів. Чотири основних тембри – це чотири природних інструменти: притупування, плескання, клацання пальцями та удари долонями по стегнах, – дозволяють

створювати не лише акомпанемент, а й цілі композиції, побудовані за всіма законами музики.

Звучні жести є не просто носіями визначених тембрів – їх використання додає руху в освоєння дітьми ритму. Цей підхід – важливий методичний момент, адже ритм усвідомлюється й освоюється лише в русі. Виховання почуття ритму і тембрового слуху, розвиток координації, реакції, використання звучних жестів мають неабияку ефективність [24].

Золтан Кодай відродив хорový спів як найдоступніший вид колективного музикування на рівні країни (Угорщини), починаючи від дитячих садків і закінчуючи вищими навчальними закладами. Застосувавши систему відносної сольмізації та вдало розподілений за віком національний фольклор, музикант-педагог заохотив дітей та молодь до загальної музичної грамотності – навчив «бачити те, що чуєш, і чути те, що бачиш».

Ідея Барбари Хазельбах допомагає тілу долучитися до взаємодії з предметами, сприяє розкріпаченню дітей. До руху, пластики спонукають картини, скульптури, літературні сюжети, різноманітні теми, наприклад: «Крапки та лінії», «Симетрія та асиметрія», «Танцювальні скульптури», «Карнавал», «Фонтан» та ін. Засобами створення композицій є не лише тіло, а й камінці, повітряні кульки, картонні трубки, хустинки, пластикові диски, аркуші паперу тощо [22, с. 131-132].

Шиніці Сузукі запропонував систему колективного музикування на флейті, скрипці та фортепіано. На початковому етапі навчання відбувається без використання нот, але із застосуванням суворої системи розвитку виконавських навичок дітей, спеціально підбраного репертуару і слухових вправ, ігор-вправ на розвиток швидкої реакції. Е. О. Бальчітіс та А. А. Пілічяускас особливого значення надавали формуванню співочого голосу в процесі імпровізації та елементарного музикування. Діти грали на народних литовських інструментах скудучай нескладні короткі поспівки в примарній

співочій зоні та одразу повторювали голосом. Поступово поспівки ускладнювалися, розвивався співочий голос, розширювався діапазон, ставала чистішою співоча інтонація. І все це – завдяки активному впровадженню гри на елементарних музичних інструментах [13].

Елементарним голосовим музикуванням вважають також ігри В. В. Ємельянова (за аналогією з елементарним музикуванням в Орф-педагогіці). Автор фонопедичного методу розвитку голосу створив спеціальні ігри для входження дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в голосову діяльність немовного характеру (ігри голосом у високому і низькому регістрах, вібрація губ, коливання розслаблених голосових складок, імітація сміху та ін.) у поєднанні з метроритмічною та звуковисотною організаціями. Наприклад, у грі «Питання – відповідь» відбувається діалог. Завдання героїв казки (мультфільму) – передати питання-здивування (висхідна інтонація) і відповідь-твердження (нисхідна, спадна інтонація) [8].

Вітчизняні та зарубіжні музично-педагогічні традиції поєднує це діяльність, спрямована на створення дітьми музики через ритмічно-пластичне самовираження, гру на елементарних музичних інструментах, колективний спів, декламацію, імпровізацію, колективні музично-театралізовані дієства тощо. Успішне використання цих засобів у масовому музичному вихованні доводить ефективність, доцільність і життєвість колективного музикування як форми творчого самовираження особистості. Незважаючи на позитивні теоретичні та практичні передумови, проблема використання елементарних музичних інструментів в умовах загальноосвітньої школи досі залишається невирішеною, зокрема гра на музичних інструментах ще не набула масового поширення, насамперед через недостатню матеріальну базу та недостатність методичних матеріалів.

Колективне музикування як комунікація

Колективне музикування – музичне спілкування, музичний діалог і полілог. Завдяки колективному музикуванню розвиваються комунікативні здібності дитини, формується основа для конструктивного, творчого, культурного, успішного спілкування.

Комунікативні здібності – це сукупність соціально-перцептивних та операційно-технічних знань, умінь і характеристик особистості, що забезпечують регуляцію процесу спілкування.

Важливість колективної діяльності, спільної музично-творчої справи обумовлена тим, що учень:

- по-новому розкривається, його легше навчити і спрямувати;
- вчиться спілкуватися, об'єктивно оцінювати свої дії, усвідомлює наявні недоліки, зокрема й у поведінці;
- вчиться з користю застосовувати набуті здібності та вміння для себе і для колективу.

У процесі колективного музикування діти вчать:

- спілкуватися, слухати інших та емоційно співпереживати;
- взаєморозумінню та взаємодопомозі;
- активності та самостійності;
- підлаштовуватися до загального задуму і звучання музики;
- чути власну партію, партнера, соліста, допомагати їм у втіленні виконавських намірів;
- самоконтролю і самооцінки власних і колективних ігрових дій;
- відповідальності за якість виконання власної партії (досягнення єдності та точності темпу, ритму, штрихів, динаміки, агогіки, тембрового звучання як необхідної умови створення цілісного музично-художнього образу виконуваного твору);
- поважати інших учасників колективу, захоплюватися колективним виконанням.

Комунікативні здібності – це те, від чого залежить успішність використання вербальних і невербальних засобів

спілкування, адже словесний канал передає чисту інформацію, а невербальний – ставлення до партнера зі спілкування.

Комунікативний бік спілкування проявляється не лише через обмін інформацією, а й через спільну творчість, що дозволяє партнерам реалізувати свій творчий хист через загальну для них діяльність, адже, як відомо, набагато легше працюється в колективі контактним, товариським людям, які підтримують гарні відносини з усіма членами колективу. Сприятлива атмосфера в колективі, звичайно, залежить і від його керівника. Він повинен уважно ставитися до кожного учасника, знати його слабкі та сильні сторони, за потреби – дати слушну пораду, допомогти.

Колективне музикування як гра

«Перетворити мистецтво в гру, а гру – в мистецтво дозволяє їх спільне коріння, адже гра живе у будь-якому мистецтві, навіть найсерйознішому», – зауважує Т. Е. Тютюнникова.

Дитяча радість, спонтанність, гармонія із собою та оточуючими, щирість – основні природні емоційні потреби дитини, яка захоплена грою. Вони задовольняються не лише у грі, вони задовольняються у колективному музикуванні.

Гра та музикування спонукають до активності дитячий розум (увага, мислення, уява, пам'ять); тіло (рух, танець, гра на музичних інструментах, спів, розмова-речитатія та ін.); емоції (захоплення, інтерес, радість тощо). Гра передбачає реалізацію одночасно реальної та уявної поведінки, але почуття, які вона застосовує в уявних умовах є справжніми.

У грі та музикуванні дитина отримує можливість поєднувати, комбінувати, моделювати, імпровізувати. При цьому слід дотримуватися певних правил:

- бути уважним та зосередженим;
- уміти слухати не лише своє, а й колективне виконання;
- точно вступати і закінчувати партію;
- пам'ятати про загальний темп;
- грати ритмічно, в ансамблі;
- швидко запам'ятовувати та реагувати на зауваження педагога.

Гра та музикування допомагають власних творчих можливості, пропонуючи нові ідеї або рішення, пристосовуючи музичні засоби до конкретних цілей (образ, сюжет, музична форма, композиція тощо). Через таке образно-ігрове моделювання навчального матеріалу для музикування діти набувають нового досвіду.

Гра та музикування покликані виконати свій педагогічний потенціал: сформувати позицію дитини щодо власної діяльності, спілкування і самого себе, засвоїти творчо-проблемне навчання, задовольнити потреби різнобічно активної особистості.

Колективне музикування як творчість

Дитяча творчість та імпровізація, породжені фантазією, є природними, як дитячий світ. У творчості дитина вільно виражає свої думки, настрої, імпульси, не замислюючись над тим, наскільки підходять її дії до естетичних ідеалів дорослих.

Музикування створює умови, в яких дитина може проявити власні творчі здібності: щось скомбінувати, заграти, заспівати, самовиразитися пластично тощо. Для дитини найважливішим є початковий етап творчого процесу – фаза натхнення, захоплення образом, ідеєю.

Оригінальність дитячої творчості у більшості випадків пов'язана з фантастичністю, казковістю образів, сюжетів, несподіваністю ситуацій. Відповідно завдання педагога – створити такі ситуації на музичному занятті чи уроці музичного мистецтва.

Створення творчої атмосфери, свобода вибору, заохочення дитячої ініціативи, повага до точки зору дитини – це основні орієнтири колективного музикування як творчої діяльності. Поштовхом до такої діяльності можуть стати інтерпретації пісень, вокальні та інструментальні імпровізації, творче комплексне музикування.

У процесі колективного музикування музичні моделі, вправи й імпровізації спочатку задають певні рамки виконання (вірш дає метроритмічну основу, образи визначають відповідні тембри і регістри, характер зображуваного персонажа диктує динаміку висловлювання, зміст перекладається на музику діалогу і вимагає певних інтонацій). Творча діяльність у музикуванні передбачає імпровізацію ритмів, мотивів, речень, мелодій, рухів.

Однак, на думку Л. А. Баренбойма, застосування творчих вправ та завдань вимагає від учителя найгрунтовнішої підготовки [24, с. 254].

Колективне музикування у навчально-виховному процесі – це особливий вид музично-виконавської діяльності та навчання музики за допомогою голосу, тіла та елементарних музичних інструментів.

Мета колективного музикування – наблизити музику до дитини через її самовираження у музичній діяльності, формування діяльнісної особистості.

Завдання

колективного музикування

Мотиваційні:

- підвищення інтересу до занять музикою та музичного мистецтва;
- виховання потреби у спілкуванні з прекрасним;
- формування потреби в духовному самовдосконаленні у процесі сприймання та інтерпретації творів мистецтва і практичної художньої діяльності.

Пізнавальні:

- розширення музичного кругозору;
- формування уявлень про сутність, види і жанри музичного мистецтва, особливості художньо-образної мови та інтонаційної виразності музики;
- вивчення елементів музичної мови (метр, сильні та слабкі долі, ритм, ритмічні блоки, розмір, такт, мелодія, мотив, фраза, речення, гармонія, бас, остинато, фігурації, фактура), форми (куплетна, одно-, дво- та тричастинна, варіації, рондо);
- засвоєння системи знань, понять і категорій у галузі музичного мистецтва (оркестр, ансамбль, соліст, диригент, концертмейстер, акомпанемент тощо);
- формування вміння оперувати набутими музичними знаннями й навичками у процесі самостійної діяльності.

Розвивальні:

- активізація та розвиток художньо-образного мислення;
- розвиток музичних (метроритмічне, ладове та звуковисотне чуття) і творчих

(уміння імпровізувати вокально, пластично, інструментально) здібностей;

- розвиток вокально-хорових навичок (дихання, артикуляція, дикція, звукоутворення, інтонація, унісон, ансамбль);

- розвиток навичок гри на музичних інструментах (звуковидобування, впевнене та правильне виконання тривалості та висоти звуку, вміння читати найпростіший нотний текст, розуміння простих ритмічних малюнків, володіння основними прийомами гри, розуміння та виконання динамічних відтінків та штрихів, навичок ансамблевої гри);

- розвиток мислення (планування дії, розуміння музичних послідовностей звуків, тактів, фраз, речень, контролювання власної роботи і роботи учасників спільного музикування, пояснення власних дій та дій інших);

- розвиток рухо-пластичної виразності;

- розвиток здатності сприймати й інтерпретувати музичні твори засобом власної музично-виконавської діяльності;

- розвиток акторських умінь (уміння перевтілюватися, виступати публічно, взаємодіяти з партнером, управляти своїм настроєм, бути розкутим).

Виховні:

- виховання в учнів ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва;
- виховання особистісного ставлення до творів музичного мистецтва;
- формування культури почуттів, ціннісних орієнтацій та музичних смаків;
- формування артистизму і сценічної культури;
- виховання почуття колективізму, розвиток взаєморозуміння та співпраці;
- виховання елементарної і творчої дисципліни;
- виховання почуття відповідальності за виконання спільної справи;
- виховання навичок творчого спілкування в дитячому колективі.

Принципи

1. Від наслідування – до творчості

Повторення слів, дій, поведінки закладені в дитині природою. У навчальному процесі учневі необхідно повторювати за учителем не лише певні теоретичні поняття, а й практичні дії. Те, чому він навчиться, згодом повторюватиме самостійно, без участі старшого, а можливо – зробить по-своєму. Надалі вчитель лише налаштовуватиме на роботу, створить відповідний настрій і стимулюватиме бажання, а учень вчитиметься і творитиме самостійно.

У колективному музикуванні повторення за педагогом відіграє важливе значення. Спершу учням слід показати виконавську поставу співака, гравця-інструменталіста, прийоми гри на інструменті, пластичні можливості тіла тощо. Завданням кожного музиканта-педагога є зразковий показ виконання музичного твору (вправи) перед роботою над цим твором (вправою) з учнем/учнями.

Основою для дитячої творчості можуть стати запропоновані педагогом образи, варіанти втілення, різноманітність прикладів, завдання для спільної імпровізації тощо.

Важливо спонукати й підтримувати найменші імпульси, прояви творчості дитини, навіть якщо вони видаються незграбними чи недоречними. Педагог повинен надзвичайно коректно підтримувати бажання дитини до самостійної творчості.

2. Від практики – до теорії

Через практику до теорії – саме цей принцип завжди був надійною гарантією засвоєння будь-яких знань. Навчаючи дітей основам музики, педагог повинен давати не лише знання, а й приділяти особливу увагу тому, як цими знаннями згодом оперувати. «Знати» мало, потрібно «робити», «виконувати», а ще краще – спробувати «зробити» і через свою поведінку «зрозуміти» і все «дізнатися».

Д. Б. Кабалевський зауважував, що «для учнів не повинно існувати ніяких правил і вправ, абстрагованих від живої

музики, що вимагають заучування та багаторазових повторень».

Теорія – не те, що діти заучують і часто повторюють, а те, до чого вони приходять під керівництвом вчителя, поступово вдосконалюючи власні практичні навички і відчуваючи потребу знайти пояснення, назву елементам музики, з якими мали справу (створювали, комбінували, грали, співали тощо).

3. Єдність колективного та індивідуального

У процесі колективного музикування головним орієнтиром є результат злагоджених дій усіх членів колективу – виконання музичного твору в ансамблі, злагодженості всіх елементів музичної мови (метроритму, звуковисотності, темпу тощо). Водночас досягнення цього результату залежить від старанності, компетентності та особистісних індивідуальних рис кожної дитини.

Індивідуалізація навчання в колективній творчій справі – можливість кожної дитини бути почутою, запропонувати власну ідею, власне трактування музичного втілення теми-образу.

У колективі дитина вчиться спілкуватися, обмінюватися інформацією, творити, відчувати настрій партнерів та тип спілкування.

Формою, що гармонійно поєднує колективну та індивідуальну творчу діяльність, є рондо, завдяки якій можна проводити як уроки, так і їх частини, а також створювати власні комплексні композиції.

4. Єдність художнього і технічного

Єдність художнього і технічного полягає у постійному поєднанні роботи над технікою та роботи над художністю (виразністю, образністю).

Художніми повинні бути репертуар для музикування, будь-яка вправа, гра, матеріал. Музичний звук мусить бути якісним за звучанням, красивим, художнім, адже це – музичний звук, матеріал музики. Але для того, щоб домогтися «художності», необхідна праця

й технічне володіння матеріалом. Існує точка зору, що спочатку повинна йти робота над технікою, а вже потім – художня обробка. Є й протилежна думка, що спочатку потрібно досягнути художній образ (задум, зміст, характер), а лише потім – домагатися його технічного втілення. Однак практика цю думку спростовує, адже набути художнього результату, минаючи техніку, – неможливо.

5. Єдність емоційного і свідомого

Оскільки музичне мистецтво – особлива форма відображення дійсності, в якій неабияку роль відіграють почуття, емоції, то пізнання не може зводитися лише до діяльності думки, а обов'язково повинно поєднувати роботу емоцій і розуму, почуття і свідомості.

Урок (заняття) музичного мистецтва повинен бути емоційно забарвленим: радісним, захоплюючим для учнів, спонукати дітей до активності, зацікавлювати їх.

6. Комплексність видів діяльності

Принцип комплексності у процесі колективного музикування – це поєднання різних видів музично-творчої та художньої діяльності: рецитації, співу, руху, гри на елементарних музичних інструментах, інсценізації, гри та театралізації тощо.

Така комплексна діяльність справляє комплексний вплив на людину – на її психіку, моторику, фізіологічні процеси. Дитина відчуває, переживає різні почуття, стани (радісті, суму, зосередженості, бадьорості тощо), не лише мислить й усвідомлює ці почуття, під впливом музики в її організмі відбуваються фізіологічні зміни: змінюється пульс, артеріальний тиск та ін.

7. Принцип проблемності та імпровізації

Організація проблемної ситуації, пошукової та творчої діяльності, заохочення дитячої ініціативи – це основа процесу колективного музикування.

Колективна імпровізація розпочинається з індивідуального

створення власного ритму, мелодії, варіанта супроводу, пластичного образу, власного елементарного інструмента тощо. Музика, мова та рухи поєднуються в колективному музикуванні на основі імпровізаційного підходу.

Педагогічні умови

- урахування вікових особливостей та фізичних можливостей учнів у процесі поступового ускладнення музично-творчих завдань;

- доцільність, доступність у доборі музичного матеріалу, відповідність його завданням музично-творчого розвитку учнів певної вікової групи;

- дотримання взаємозв'язку між різними видами діяльності на уроці музичного мистецтва та в позаурочній роботі;

- використання спеціальних форм роботи (гра, казка, подорож та ін.), що сприяють створенню на занятті атмосфери зацікавленості і творчості;

- розробка комплексу репродуктивних завдань, пошук ефективних форм їх постановки перед дітьми;

- розробка комплексу творчих завдань і пошуку ефективних форм їх постановки перед дітьми;

- здатність педагога до педагогічної та музично-виконавської імпровізації;

Організаційні форми

- музичне заняття;

- урок музичного мистецтва;

- творчі колективи: оркестр, ансамбль, фольклорний та естрадний гурти;

- гурток у загальноосвітньому навчальному закладі;

- гурток у позашкільному навчальному закладі.

Засоби активності (що задіяне в колективному музикуванні)

- голос, мова (читання, реcitaція, сольмізація, ритмізація, вокалізація, спів);
- рух (вільно-імпрровізаційний, метроритмічний, образно-імітаційний, танцювальний, знаки-жести);
- музика (елементарна, народна, класична, сучасна, фонограми);
- інструменти (елементарні метро-ритмічні, звуковисотні);
- предмети, матеріали (інструменти-саморобки, ігрові атрибути);
- наочний матеріал (графічні та нотні партитури, мультимедійні презентації, відео-партитури).

Переміщення

У ході заняття чи уроку група людських тіл займає певну територію, приймає обриси певної фігури. Кожна фігура має характерні способи переміщення.

Найпростіший і найприродніший вигляд побудови – вільне переміщення: учасники просто переміщуються, вільно рухаючись.

Переміщення в колі, що може рухатися за годинниковою стрілкою і проти неї; до центру і від центру. Варіанти переміщення в колі – пари в колі, а – модифікації – концентричні кола.

Переміщення змієюю - рух невеликих груп у колоні з лідером попереду. Також можна рухатися парами, малими групами, лініями, колонами, квадратами, ромбами тощо.

Взаємодія учасників

Учасники колективного музикування можуть взаємодіяти через рух, жести, погляди. Є різні варіанти такої взаємодії.

Взаємодія «передача», зокрема кругова і вільна. Кругова передача – у колі, найчастіше сидячи, за годинниковою стрілкою або проти неї. Той, кому передають щось – це сусід праворуч або ліворуч. Вільна передача – той, кому передають, не визначений, його можна обрати самостійно, на власний розсуд. Найчастіше вільна передача

застосовується в побудові «вільне переміщення», проте є також багато ігор, де це відбувається в колі.

Два основних типи передачі в часі: одночасна передача, коли передаються стільки ж предметів або дій, скільки людей у колі; послідовна передача – передається лише один предмет, або дія (наприклад, по черзі називають свої імена). Між цими типами є проміжні варіанти, коли об'єктів передачі більше ніж один, але менше, ніж число учасників.

Взаємодія «разом» – кожен взаємодіє одночасно з групою в цілому і з самим собою (варіант – у парі).

Взаємодія «обмін» – найчастіше учасники взаємодіють у парах.

Взаємодія «імітація» (одночасна та послідовна) – повторення рухів одного учасника за іншим. Одночасна вживається в рухових техніках «дзеркало» або «тінь»; послідовна – в русі, в парі типу «лідер – група».

Методи навчання

колективному музикуванню

Існує три основні групи методів навчання колективному музикуванню: на слух, наочно-репродуктивний (із нот), творчий.

Методи «на слух» (чую – повторюю, відтворюю):

- гра «Луна»;
- мовні та ритмічні вправи;
- поспівки, пісні, канони;
- гра відомих мелодій;
- відтворення на слух нескладної мелодії.

Наочно-репродуктивні методи (бачу – повторюю, відтворюю):

- гра «Дзеркало»;
- ритмічні вправи;
- рухові вправи;
- вправи для плескання, тупання;
- вправи для гри на інструментах;
- ритмізування слів, імен, окликів, лічилок, дитячих віршів, слів до пісень;
- поспівки, пісні, канони;
- прості мелодії (наспіви-формули);
- прості форми (з повторенням – хороводи, рондо);

- ігрові, танцювальні п'єси;
- читання партитур для звучних жестів;

- читання акомпанементу до пісні;
- сольмізація за ручними знаками;
- звукоряди зі співом та грою на інструментах.

Творчі методи (створюю за зразком, створюю самостійно, створюю колективно):

- імпровізаційні вправи;
- імпровізація на основі звуків розмовної мови, слів, віршів;
- створення партитур для звучних жестів;
- створення акомпанементу до пісні або твору зі слухання музики;

- створення інструментального супроводу з використанням звуковисотних інструментів;

- звукова, ритмічна, мелодична, інструментальна імпровізації;

- вокальна інтерпретація;
- імпровізаційні вправи з рухами, співом, грою на інструментах;

- комплекс «декламування – рухи під музику – спів – гра на інструментах»;

- діалоги, речитативи, ритмізована мова, музично-сценічні ігри в ролях;

- танцювальний театр, інсценізація пісень, казок;

- елементарне музикування – творча діяльність, в якій поєднані мова, рух і музика на основі імпровізаційного та ігрового підходів.

УРОК МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА І КОЛЕКТИВНЕ МУЗИКУВАННЯ

Колективне музикування на уроці музичного мистецтва організовується в тісному зв'язку із засвоєнням конкретної теми, конкретного навчального матеріалу, що пропонується програмою, підручником. Даний вид виконавської діяльності може бути поєднаний зі слуханням музики, вокально-хоровою роботою, а також може бути окремим компонентом уроку чи займати весь урок.

У будь-якому випадку є своя логіка розгортання музично-педагогічної взаємодії та набуття знань, умінь та навичок.

Колективне музикування та слухання музики

Твір для слухання, його тема-образ, структура, особливості музичної мови можуть стати музичною основою для музикування.

Музичні твори з яскраво вираженим метроритмом можуть бути доповнені елементарним супроводом, де перша партія виконує першу долю, друга – слабку, а третя – ритмічне остинато.

Ритмічні особливості твору можна підтримати музикуванням звучними жестами, пластикою тіла.

Фортепіанна п'єса «Дощик» В. Косенка, наприклад, може стати темою для пластично-ритмічного музикування чи створення власної ритмічної композиції під назвою «Дощик».

Вокально-хорова робота як колективне музикування

Вокально-хорова робота – найдоступніший вид колективного музикування, що розвиває індивідуальні особливості голосу виконавців, формує хорові навички унісону (злагоженості голосів однієї партії), ансамблю (злагоженості голосів різних партій).

Даний вид музикування використовується на кожному уроці та

включає такі етапи: розспівування (виконання вокально-хорових вправ, розспівок, спів звукорядів, тетраходів тощо), сольфеджування поспівок, розучування та виконання пісень, вокалізів на теми творів для слухання, створення вокальних імпровізацій.

Колективне інструментальне музикування та вокально-хорова робота

Вокально-хорова робота у більшості випадків пов'язана із розучуванням та виконанням пісень. Музикування може стати прикладом виконавської інтерпретації – створення супроводу (відтворенням основних елементів – метру, ритму, мелодії, окремих звуків мелодії тощо).

Для супроводу можна використати елементарні музичні інструменти, звучні жести, а акомпанемент вчити за партитурою, за прикладом учителя, на слух. Також можна дати завдання для інструментальної імпровізації.

Колективне музикування як окремий компонент уроку

Музикування може бути окремим компонентом уроку за умови творчого підходу. У цьому випадку в його основу варто покласти тему-образ та метод моделювання.

Послідовність роботи над темою-образом передбачає:

- обговорення задуму-теми, визначення жанру інструментальної п'єси та форми твору (куплетна, одно-, дво- та тричастинна тощо);
- імпровізаційний етап (прослуховування варіантів імпровізацій, індивідуальних знахідок інтерпретації ритму, мелодії, окремих голосів, вступу, закінчення тощо);
- створення цілісної композиції та її представлення.

Колективне музикування як урок музичного мистецтва: способи організації

Урок-казка

Казка як організаційна форма уроку колективного музикування побудована на проходженні різних випробувань (виконанні навчально-творчих завдань), виконання (розв'язання) яких призводить до переможного успіху – фіналу казки (уроку).

Такий урок передбачає використання методу моделювання казкових сюжетів чи засобів музичної виразності, музично-виконавських дій, творчі завдання, імпровізації, ігри, пластичні вправи, елементи драматизації.

Основою розвитку сюжету уроку-казки можуть стати:

- казка на новий лад (наділення вже відомих героїв казок протилежними для них якостями);

- казка про музичний інструмент (створення розповіді з казковим продовженням);

- казка за запропонованим початком;

- казка з підказками (Жили були... І раптом одного разу ... Герой стикається з якоюсь проблемою... Через це... Кульмінація. Герої казки впораються з будь-якими труднощами. Розв'язка. Мораль казки. Герої казки виносять уроки зі своїх дій. Життя героїв кардинально змінюється).

У процесі роботи над казковим сюжетом та його «музичним оформленням» учитель з учнями можуть складати схеми-партитури казки. За ними легше відтворити сюжет та музичний супровід.

Урок-подорож

Урок колективного музикування можна провести у формі подорожі, де кожен пункт (зупинка) є навчальним музично-творчим завданням, вправою-імпровізацією. Для кожної зупинки учитель може обрати відповідно вірш або історію. Після цього учням пропонується взяти інструменти для представлення персонажа або слова.

Коли вчитель знову читає історію (вірш), учні додають до неї звукові ефекти, граючи на інструментах, які вони обрали. Деяким учням для підтримки правильного ритму можна доручити гру ключових слів. Можна (за потреби) додати інші інструменти і обирати учнів, які на них гратимуть.

Урок-ланцюжок

Урок побудований на послідовності дій – ряду фрагментів, позначених вказівками вчителя. Вони йдуть один за одним, змінюючись за командою: «ходимо», «а тепер пострибали», «а зараз давайте поговоримо» тощо. Ці фрагменти можуть бути поєднані спільною темою або завданням уроку, взаємодоповнювати один одного тощо. При цьому структурно вони не пов'язані, тобто є лише ланками одного ланцюжка.

Урок-варіації

Усі компоненти уроку поділяються на постійні та змінні. До постійних віднесемо «тему», а до змінних – «варіації».

Приклад 1. Постійний компонент (тема) – співаємо пісню. Змінні (варіації) – в колі, у вільному русі, в змійках (зміна побудови).

Приклад 2. Постійний компонент (тема) – співаємо пісню. Змінні (варіації) – змінюємо засоби активності: робимо тему в русі (1), виконуємо тему жестами (2), на барабанах (3), голосом (4) тощо.

Приклад 3. Постійний компонент (тема) – передаємо по колу і граємо на однакових музичних інструментах (взаємодія «передача по колу»). Спочатку мовчки, згодом – додаємо пісню (засоби активності). Після цього змінюємо динаміку співу («голосно-тихо»); стоячи; передаємо в зворотному напрямку; із закритими очима... Все складніше і складніше.

Додаючи і змінюючи змінні параметри, вчитель ускладнює завдання, поступово виробляючи нові навички.

Майстерність володіння тілом і увагою вдосконалюється з кожним новим завданням. Чим більше виникає парадоксальних завдань, тим краще

засвоюється постійне (навички кругової передачі), і навпаки, завдяки вправам спостерігаємо, як постійне – скажімо, загальна пісня – допомагає опанувати нові навички, які напрацьовуються в змінних завданнях.

Отже, постійне підсилює змінне, а змінне – постійне.

Урок-рондо

Усі компоненти уроку поділяються на «рефрен» (повторна частина) та «епізоди» (змінні імпровізаційні частини).

Приклад 1. Рефрен розучується і виконується всім колективом. Рефреном може бути пісня із власним супроводом, твір для слухання з рухами тощо. Епізоди виконують окремі учні, пари або групи, пропонуючи власну інтерпретацію пісні чи твір для слухання, інструментальну композицію, пластичну реалізацію тощо.

Приклад 2. Рефрен створюється і виконується всім колективом. Рефреном може бути колективна імпровізація на основі теми або вірша тощо.

Виконання епізодів доручається окремим учням, парам або групам (самостійно продумують, створюють).

Почергове використання рефрену та епізодів сприяє створенню таких форм, як рондо-композиція, рондо-урок.

Урок за правилами музичної драматургії

Такий урок нагадує музичну форму з експозицією, розробкою, репризою. Головне в ній – гармонійний розподіл «порядку» і «хаосу», «імпровізації» та «вивченого», «дослідження» і «тренування».

Приклад 1

Вступ

1. Учасники отримують індивідуальні картки, на кожній – одне слово пісні.
2. Читають їх по колу, кожен своє.
3. Об'єднуються в групи – усі читають разом, стають у коло.
4. Учитель показує порядок вступу.

Тема

5. Усі співають тему – спочатку окремими сегментами – кожен виконує свій сегмент (співає своє слово).

6. Після цього співають тему в унісон.

Розробка

7. Тему співають каноном, з рухами, інструментальним супроводом тощо.

Приклад 2

Чотиричастинна форма: вступ (дослідження) – тема (пісня) – розробка – фінал (на тему народної пісні).

Вступ – вільна частина форми, ніби первинний хаос, з якого вичленовується порядок – тема. У вступі елементи майбутньої теми відпрацьовуються через імпровізацію, дослідження-експериментування або цікаві ігри-інтриги.

Тема – вивчення пісні.

Розробка – тема стає основою кількох варіацій, поступово ускладнюючись.

Фінал – загальний танець або кілька композицій малих груп.

Отже, «порядок» і «хаос», «невизначне» і «чітке» чергуються в режимі «невизначне» (вступ) «чітке» (тема), знову «недолуге» (розробка) і «чітке» (фінал).

Таким чином, формою уроку колективного музикування є творча гра, елементи якої моделюються за художніми драматургічними законами.

Урок колективної комплексної імпровізації на основі вірша

Етап 1. Ритмізація тексту

Пропонується прочитати слова в певному ритмі та темпі. Учні імпровізують. Обирається найбільш вдалий варіант, який читається в ритмі. Один учень записує крапками-рисками ритмічну послідовність, інший – трансформує такий запис у нотний.

Учні плескають ритмічну вправу (учень перевіряє себе та клас, якщо потрібно – виправляє помилку).

Етап 2. Ритмізація басу

Учні пропонуються скласти ритм нижнього голосу (басу) на будь-які склади (наприклад, «ба», «ра», «та-ра» тощо). Обирається найбільш вдалий варіант, записується нотами під ритмом основної ритмічної партії.

Клас поділяється на дві групи, виконується ритмічне двоголосся.

Етап 3. Інструментовка

Розподіляються партії між групами виконавців:

1 група – рецитація основної ритмічної партії;

2 група – неголосно плескають ритмічну партію в долоні;

3 група – ритмічно декламують текст басу;

4 група – неголосно відтворюють ногами басовий ритм.

Етап 4. Ритмізація середнього голосу

Учням пропонується скласти середній голос. Для такої побудови необхідно використати «будівельний матеріал» від основної теми.

Педагог пропонує нагадати окремі слова та ритмічні фігури, аби налаштувати думку учнів, знайти цікаві слова для ритмізації.

Підказка може бути творчо переосмислена учнями, як наслідок – з'являється триголосний запис.

Етап 5. Вступ (закінчення)

Створення вступу відбувається на готовому матеріалі (з партії середнього

голосу чи басу) або підбирається новий. Учні грають і обирають кращий варіант.

Етап 6. Результат

ритмічно-тембрової роботи

Розподіляються метроритмічні інструменти для партій, вступу, закінчення. Виконується ритмічна партитура (рецитація в супроводі метроритмічних інструментів).

Етап 7. Мелодизація верхнього голосу

Пропонується створити мелодію до основної ритмічної партії. З цією метою використовуються мелодичні інструменти (ксилофони, металофони, дзвони, камертони, сопілки тощо).

Етап 8. Басові звуки

Пропонується знайти басові звуки (бурдон, остинато на тоніці-квінті, основу функцій тоніки субдомінанти, домінанти) на звуковисотних інструментах.

Етап 9. Середній голос.

Партія середнього голосу доручається метроритмічним інструментам.

Етап 10. Виконання композиції.

Запис партитури.

ТЕХНІКИ КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ

У колективному виконанні та створенні музики беруть участь голос, тіло та музичні інструменти. Зважаючи на це, пропонуємо класифікувати техніки колективного музикування на три великі групи:

Музикування голосом:

- речитація (декламація, читання слів у ритмі);
- бітбоксинг (звуконаслідування, фоно(лого)педія);
- спів.

Музикування тілом:

- звучні жести;
- звучні жести в парі;
- звучні жести в колі;
- пластика тіла;
- фольклорний танець.

Музикування на елементарних музичних інструментах

Інструментальне музикування відповідно до основних елементів музики (метроритмічних та звуковисонних) поділяється на дві основні групи: інструменти без певної висоти звуку та інструменти звуковисотні:

Метроритмічна група:

- палички (клавеси), кастаньєти, маракаси, бруски, коробочка, барабан, бубон, дзвіночки, румба, трикутник, тарілки;

Звуковисотна група:

- ударні (металофоні, ксилофони, камертони, діатонічні та хроматичні дзвони, бумбокери);
- духові (сопілка, блок-флейта, флейта Пана, окарина).

Особливою технікою музикування є комплексне музикування (бере участь не лише голос, а й тіло, музичний інструмент).

Анна Панчак

Техніка «Речитація»

Речитація (мовна ритміка, ритмодекламація) – ритмізація текстів, читання вголос, декламація (мистецтво виразного читання), виголошування літературних творів, зокрема віршів. Музична декламація є співвідношенням у вокальних творах мови й музики, відповідність музичних і мовних акцентів, інтонацій, речень, фраз та ін.; природність і виразність у вокальному творі вимови тексту. Для речитації найдоцільніше використовувати віршовану мову, головною ознакою якої є ритм. Віршовий ритм – це повторення мовних одиниць, віршованих рядків.

Техніка речитації:

- дає поняття про такі елементи музики, як метр, ритм, динаміка, темп, регістр, розмір;
- розвиває мовлення, фонематичний слух, метроритмічне чуття, творчі здібності;
- розширює словниковий запас дітей;
- формує музичні та літературні інтереси.

Сольні можливості: виконання логопедичних вправ, скоромовок, приказок, загадок, віршів, діалогів, ритмічних імпровізацій.

Колективні можливості: виконання всім колективом чи окремими учнями логопедичних вправ, скоромовок, приказок, загадок, діалогів, хорове читання віршів, ритмічні канони.

Виконавство:

- виконання артикуляційних вправ;
- розучування віршів, казок, байок тощо;
- розучування текстів пісень у заданому ритмі;
- ритмізація слів, словосполучень, віршів, загадок, лічилок тощо;
- виконання ритмічних канонів із текстом;
- підбір слів до заданого ритмічного блока, рисунка;
- ритмічні ігри «Луна», «Пульс вірша», «Конструктор» (із ритмічними словами-блоками), «Комахи».

Творчість:

- імпровізація на основі слова, словосполучення, речення, вірша;
- створення мовно-ритмічних композицій на основі ритмічних слів-блоків;
- створення мовно-ритмічних композицій у заданій формі (діалог, період, тричастинна, рондо, реп-композиція);
- створення мовно-ритмічних композицій на основі образу («пори року», «космос», «мрія» тощо).

Комплексна діяльність:

- речитація з крокуванням, диригуванням, а також ритмічними, пластичними й хореографічними рухами;
- ритмізація слів, словосполучень, віршів, загадок, лічилок тощо за допомогою гри на елементарних музичних інструментах;
- речитація з драматизацією;
- виконання тексту пісні одночасно з ходою і тактуванням метру;

- ритмодекламація з колористичним інструментальним оформленням;
- створення декламаційно-танцювально-театральних композицій.

Методичні поради

Речитація включає різні форми роботи, зокрема й читання слів. Слід зауважити, що ритм слова діти повинні сприймати з природного вимовляння, а не зі спеціального розтягування складів. Так, засвоюючи чверті та восьмі, їм потрібно одразу прищепити навички чути наголос у слові, виокремлювати наголошений склад як довший (ДЕ-ре-во, те-ле-ФОН). Зрозуміло, що для роботи над чвертями підходять лише двоскладові слова з наголосом на першому складі (КШ-ка, ЗА-яць і т.д.) та розмір дві чверті. Для роботи над восьмими доречними будуть слова з чотирьох складів з наголосом на третій (чор-но-БРІВ-ці, Ка-те-РІ-на). Слова з трьох складів із наголосом на першому (ДЕ-ре-во, БЕ-ре-зень) і третьому (кро-ко-ДИЛ, о-гі-РОК) є простими комбінаціями чвертей і восьмих. На початковому етапі слова із затактом не використовуються (ка-ВУН, ро-МАШ-ка, ма-ШИ-на тощо).

Можна складати колекції картинок-слів на ту чи іншу тему (транспорт, школа, квіти). Спочатку діти будуть підбирати найрізноманітніші картинки, згодом картинки обиратимуться і компонуватимуться за певним завданням. Наприклад, дітям пропонується обрати і назвати картинку з квітами лише в ритмі двох чвертей, а картинку з рослинами – в ритмі дві восьмих і одна четвертна, чотири восьмі тощо.

		
		
ТЮЛЬ-ПАН	ГІ-А-ЦИНТ	ЧОР-НО-БРІВ-ЦІ

Рис. 1. Ритмічні блоки з картками-квітами

Для закріплення тривалостей пропонуємо для читання слова або віршовані тексти, читати які потрібно, орієнтуючись на величину записи букв – склади, записані великими літерами слід читати четвертними тривалостями, а маленькі літери – восьмими.

Наприклад: *гі-а-ЦИНТ, де-ре-ВІЙ.*
Або: *РАНО в ТИШІ лісовІЙ ДЗЕНЬКНУВ*
ДЗВОНИК голуБІЙ. І ПОЧАВСЯ у
птаШОК НА ГАЛЯВІні УРОК.

Такий спосіб читання текстів із великими і маленькими літерами (або простим і виділеним (жирним) шрифтом) давно відомий у світовій практиці. Це допомагає дітям запам'ятовуючи на слух вірш, орієнтуватися в його ритмічній будові, з легкістю читати ритмічні партитури. Виконання текстів із розподілом їх візуально (наочно) за ритмічними формулами, методично поєднується із «великими і малими» зображеннями ритму в картинках.

Ритмізація може розглядатися як наслідування вчителя, як читання тексту-партитури або як ритмічна імпровізація на основі тексту.

Але будь-яке ритмічне читання буде ефективнішим завдяки його супроводу звучними жестами (клацання, плескання, шльопання, притупування), метроритмічними чи танцювальними рухами.

Загадки для образних і танцювальних рухів

*На одній нозі танцюю,
Зовсім я не байдикую.
Ти мене лиш накрути –
Та в таночок знов пусти. (Дзига)*

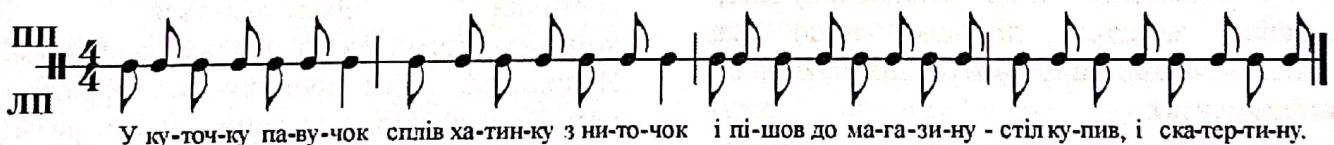
*Паличка з дірками
І проворні пальці.
Любо їй слухають
В лісі на галявці. (Сопілка)*

*Барaban йому за брата,
В танці любить він кружляти:
Відбиває ритм, дзвенить
І красиво бубонить. (Бубон)*

Ритмічна гра «Комахи». Читання віршів про комах у дводольному та тридольному розмірах з відтворенням метру пальцями по столу («лапки комах»).

«Павучок»

4/4 (виконують по 4 пальці на лівій та правій руках)

«Жучок»

3/4 (виконують по 3 пальці на лівій та правій руках)

Речитація допомагає у роботі над текстом пісні, учні відпрацьовують дикцію та відтворюють метричну пульсацію. Наприклад, перед розучуванням мелодії пісні Луї Армстронга «Go Down Moses»

учні читають текст пісні у заданому ритмі, супроводжуючи речитацію приставним кроком та клацанням на сильну долю такту.

Бітбоксинг (вокальна перкусія, звуконаслідування, мовна гімнастика, фонопедія) – це мистецтво створення та імітації ритмічних малюнків (бітів) і мелодій за допомогою голосового апарату та артикуляції органами мови, голосового апарату з метою звукообразності та звуковиражальності.

Бітбоксинг став особливо популярним як акомпанемент та самостійний елемент хіп-хопових композицій. Його оригінальність – у поєднанні вокальної музики з ритмічним репом-речитацією та звукообразним бітбоксингом.

Бітбоксери (виконавці бітбоксу) найчастіше застосовують тверді приголосні звуки – *б, д, п, т, ф, ч*.

Бітбоксинг як новий синтезований тип мистецтва поєднує у собі імітацію вокалу і звуків музичних інструментів, сольну та колективну діяльність.

Техніка бітбоксингу:

- дає поняття про такі елементи музики, як звук, регістр, мелодія, динаміка, темп;

- розвиває вокальні здібності, мовлення, музичний та фонематичний слух, творчі здібності, уяву;

- виховує здатність застосовувати мистецтво для отримання задоволення та емоційного самопізнання.

Сольні можливості: виконання фонопедичних і логопедичних вправ, чистомовок, скоромовок, віршів, мовно-ритмічних імпровізацій.

Колективні можливості: виконання фонопедичних, логопедичних вправ, чистомовок, скоромовок, діалогів, хорове читання віршів, ритмічні канони.

Виконавство:

- виконання артикуляційних, фонопедичних, логопедичних вправ;

- ритмізація та вокалізація слів, словосполучень, віршів, загадок, лічилок тощо;

- виконання мовно-ритмічних вправ (бітбоксинг та звуконаслідування);

- виконання мовно-ритмічних композицій (бітбоксинг та звуконаслідування);

- підбір звуків до заданого ритмічного блока, рисунка;

- ритмічні ігри «Луна», «Конструктор» (із ритмічними словами-блоками) тощо.

Творчість:

- звукова імпровізація на основі слова, словосполучення, речення, вірша;

- створення мовно-ритмічних композицій на основі ритмічних слів-блоків;

- створення мовно-ритмічних композицій у заданій формі (діалог, період, тричастинна, рондо, реп-композиція);

- створення мовно-ритмічних композицій на основі образу;

- творчі ігри «Світ звуків» («Птахи», «Комахи», «Явища природи», «Звуки міста»), «Хто це?» тощо.

Комплексна діяльність:

- бітбоксинг із крокуванням, диригуванням, ритмічними, пластичними, хореографічними рухами);

- бітбоксинг із грою на елементарних музичних інструментах;

- бітбоксинг із драматизацією (звукообразання кожного героя історії, казки);

- бітбоксинг із драматизацією (звуконаслідування всього вірша, історії, казки);

- бітбоксинг із рецитацією і пластикою тіла;

- створення декламаційно-танцювально-театральних композицій.

Методичні поради

Використання бітбоксингу як мовно-ритмічної та вокальної техніки на уроках музичного мистецтва передбачає насамперед ознайомлення та тренування з фонемами – твердими приголосними звуками – б, д, п, т, ф, ч. Вони виразно промовляються по одному, потім парами. Пізніше із них складаються мовно-ритмічні послідовності.

Наприклад: Б-т-пф-т. Б-т-пф-тт-б-пф-т. П-т-ч-п-т-ч-п-т.

Для роботи над окремими звуками на уроках музики можуть бути застосовані методи з розвитку мовлення – чистомовки:

Би-би-би — у лісі дуби.
Бе-бе-бе — дятел дуб довбе.
Ба-ба-ба — я знайшов гриба.
Бі-бі-бі — розкажу тобі.

Да, да, да — чиста вода.
Ді, ді, ді — сидимо у воді.
Де, де, де — нема риби ніде.
Ди, ди, ди — всі вже вийшли з води.

Па-па-па — розсипана крупа.
Пе-пе-пе — кошеня сліпе.
По-по-по — річка Лімпопо.
Іп-іп-іп — зеленіє кріп.
Ап-ап-ап — травку щипле цап.
Уп-уп-уп — поживний суп.
Оп-оп-оп — вишні на сироп.
Пу-пу-пу — у широкому степу.
Пи-пи-пи — золотаві снопи.

Чи то лис, чи то ліс,
Чи то кинь, чи то кінь,
Чи то кит, чи то кіт —
Звуки плутати не слід.

Вдалим є застосування методу звуконаслідування (малювання голосом), на основі чого підбираються та використовуються різні звуки мови, наявні у навколишньому світі. Звуконаслідування – це умовне відтворення звуків природи, криків, вигуків тварин, технічних звуків (кап-кап, с-с-с, ж-ж-ж, ку-ку, му-у-у, тік-так, тр-т-т та ін.).

Для імітації або «малювання» звуків навколишнього живого й неживого світу, об'єктів, предметів, явищ і стихій природи на уроках музичного мистецтва можна запропонувати учням тему-образ,

літературний текст або поняття, що відповідає змісту уроку чи виду діяльності. Пропонуємо приклади віршів для звуконаслідування:

Школа

Наче вулик, наша школа.
Вся вона гуде, як рій.
І здається, що довкола
Розквітають квіти мрій.
Бігають, сміються діти,
Та – лиш дзвоник задзвенить –
Стане тихо, ніби в квіти
Поховались бджоли вмить.

Дмитро Павличко

Хто чого вчиться?

Звірі – в хащах лісових,
Риби – в водах річкових,
Птиці поміж віток
Учать своїх діток...
Коли риби виростають,
Добре плавають в воді,
Птахи високо літають,
Звірі бродять по землі.
А людина виростає –
Їздить! Плаває! Літає!
Одкриває, пізнає
геть усе, що в світі є.

Василь Фетисов

Із найменшими школярами роботу над звуконаслідування варто розпочинати на основі гри. Наприклад, гра «Потяг» учить дітей відтворювати технічні звуки.

Учитель: «Увага, машиніст дає гудок!»

Учні: «У-уу, ууу!».

Учитель: «Потяг вирушає в путь».

Учні: «Чух-чух, чух-чух, чух-чух».

Учитель: «Гуркочуть колеса».

Учні: «Тук-тук, тук-тук».

Наведемо приклад оповідання «Весела подорож», яке можна використати на уроці як звуконаслідувальну (фонопедичну) вправу.

Ми їхали, їхали і зупинились у полі.
Вийшли з вагона. Вдихнули свіже повітрячко (глибокий вдих). Прокинулися цвіркуни і заспівали свою дружну пісню (цс-цс-цс – на одній ноті). Прилетів легенький вітерець і заколихав колоски пшениці (ш-ш-ш – поступове вдихання повітря з імітаційними вільними рухами піднятої кисті). Він здмухнув краплинки

роси з трави і вони впали на землю (цокання кінчиком язика об піднебіння). Пробудився і прилетів збирати солодкий пшолок старанний трудівник-джміль (дж-дж – на одній ноті), який літав то вгору, то вниз (рух голосу на цей склад по гамі вгору і вниз). Із лісу донісся голос зозулі (ку-ку). І знову наш потяг рушив (ч-ч-ч). Пасажири весело заспівали (спів вокалізом мелодії улюбленої пісні).

Творча гра «Хто це?» спрямована активізувати уяву та вокальних

можливостей учнів щодо створення музичних портретів тварин: кожен учень створює в уяві портрет, пропонує його звукозображальне втілення, інші учні мають відгадати, кого зображено.

Бітбоксинг та звуконаслідування можна поєднати з вивченою піснею. Завдяки цьому вони стають партією супроводу, вступом, програвшем, закінченням. Так, до пісні «Дощик пройшов» можна зробити такий мовно-ритмічний вступ.

	плесь	клац	хлоп	туп	плесь	клац	хлоп	туп
1 група								
	Кап-кап-кап	Кап-кап-кап	Кап-кап-кап	Кап-кап-кап	Кап-кап-кап	Кап-кап-кап	Кап-кап-кап	Кап-кап-кап
2 група			клац	клац	туп	туп	плесь	плесь
			Ка-по-тить	ка-па-є	по ка-лю-жах	дощ дріб-нень-ко	Кап	Кап
3 група	тптп тптп	чччч	тптп тптп	чччч	тптп тптп	чччч	тптп тптп	чччч

Рис. 2. Партитура вступу до пісні «Дощ пройшов»

Ірина Кісільчук

Техніка «Звучні жести»

Звучні жести або *жести*, що звучать (Body Percussion – з англ. *перкусія тіла, тіло барабан*) – це виконавська техніка, що розглядає наше власне тіло як музичний інструмент. Ударні інструменти звучать, коли музикант б'є, трясє, дряпає, тре їх, щоб зробити вібрації. Тіло людини також має унікальні можливості добування звуку, які здавна використовувались у музичних культурах світу, зокрема – культурі афроамериканців. Людина може використовувати всі частини тіла (найчастіше – руки та ноги), перетворюючись при цьому на оркестр, який звучить і рухається. Звучні жести,

тілесна перкусія – найдоступніші, адже пов'язані з природними рухами людини та її мовою.

Термін «звучні жести» запропонувала до використання Гунільд Кетман, учениця, послідовниця і колега К. Орфа, для плескання руками, шльопання по стегнах, грудях, притупування, клацання пальцями тощо, які беруть участь у виконанні музики. Використання «музики тіла» як методу ритмічного виховання припадає на початок ХХ ст.

Сучасна техніка Body Percussion використовує чотири основні ударні звуки:

Stomp (крок-удар лівою, справою або двома ногами об резонансну поверхню (підлогу)); Patsch (поглажування лівої, правої або двох стегон руками); Clapping (плескання руками); Snapping fingers (кляцання пальцями руки). Варіації звуку можливі завдяки змінам техніки гри: плескання рук у різних положеннях впливатиме на тембр та резонанс звуку.

Означена техніка:

- дає поняття про такі елементи музики як метр, тривалості звуків, ритм, темп, динаміку, фразу, імпровізацію, тему, варіації, рондо, рефрен тощо;
- розвиває метроритмічне чуття, творчі здібності, дрібну моторику рук, координацію;
- формує комунікативні якості, здатність до самовираження, сприяє реалізації творчого потенціалу, уяви, фантазії, навичок творчого музикування;
- формує інтерес до музики, мотивацію до музичної творчості.

Сольні можливості: виконання ритмічних вправ, послідовностей, композицій, імпровізацій.

Колективні можливості: виконання вправ, послідовностей, ритмічних рисунків, канонів, створення метроритмічного акомпанементу до музичних творів.

Виконавство:

- виконання ритмічних вправ;
- розучування текстів пісень у ритмі зі звучними жестами;
- виконання ритмічних послідовностей до творів для слухання;
- ритмізація слів, словосполучень, віршів, загадок, лічилок зі звучними жестами;
- виконання ритмічних канонів;
- ритмічні ігри «Луна», «Коло ритму», «Передай ритм», «Запитання – відповідь» тощо.

Творчість:

- імпровізація на основі слова, словосполучення, речення, вірша;
- підбір основних ударних механізмів до заданого ритмічного блока, рисунка;
- створення ритмічних композицій на основі ритмічних слів-блоків;

- створення ритмічних композицій у заданій формі (діалог, тричастинна, рондо, реп-композиція);

- створення мовно-ритмічних композицій на основі образу («Пори року», «Планета звуків», «Подорож» тощо).

Комплексна діяльність:

- речитація та спів під акомпанемент звучних жестів;
- звучні жести у тісному взаємозв'язку з пластичними та хореографічними рухами;
- ритмізація слів, словосполучень, віршів, загадок, лічилок тощо;
- звучні жести та драматизація;
- виконання тексту пісні одночасно із ходом і плесканням метру;
- створення ритмічно-танцювально-театральних композицій.

Методичні поради

Із «музикою тіла» діти ознайомлюються змалечку, адже забавки, примовки, лічилки містять у собі безліч образів, які вони можуть довільно використовувати: плескати, кляцати, тупати. Удари-рухи у цьому випадку підказує римоване слово:

*Тосі-тосі-тоньки, плескаєм в долоньки,
Плески-плески-пленьки, рученьки маленькі.*

Туки-туку молотком (стукаємо одним кулачком об другий).

Дім збудуємо з дашком (плескаємо руками перед собою).

Височенький буде дім (плескаємо руками над головою).

Дружно будем жити в нім (плескаємо руками перед собою).

Столярики-молодці (плескаємо руками перед собою),

Тешуть столики й стільці (тремо долонями по стегнах).

Пшочками чики-чики (тремо ребром руки по долоні іншої руки),

Молотками туки-туки (стукаємо одним кулачком об другий).

Чик-тук-туки, чик-тук-туки (плескаємо, кляцаємо, тупаємо),

В нас до праці здібні руки (плескаємо руками перед собою).

Для дітей дошкільного віку звучні жести можна подати в образній формі: тупання ногами (четвертними тривалостями) – «чаплі», тупання ногами (восьмими тривалостями) – «солдатики»; почергові удари лівого і правого кулачків руки по грудній клітці (восьмими тривалостями) – «мавпочки».

Дошкільники та молодші школярі вчать крокувати під вірші та пісні, плескати віршовані фрази, озвучувати

картини природи за допомогою звучних жестів, пізніше – застосовувати їх із метою показу метра, сильної та слабких долей, ритмічних блоків.

Для опрацювання основних звучних жестів – плескання, хлопання, тупання, клацання – пропонуємо використовувати ілюстративні картки. На початку роботи не потрібно вводити відразу значну кількість різних комбінацій звучних жестів.

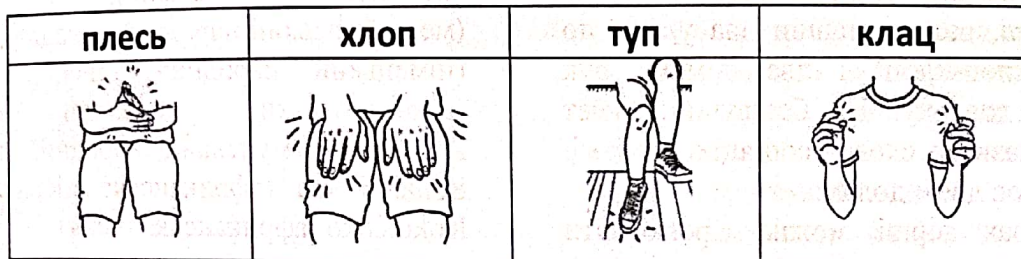

Рис. 3. Картки для позначення основних звучних жестів

Учням пропонується пригадати невеликий вірш та озвучити його звучними жестами. Діти намагаються відтворити один жест, згодом поєднують його з другим, третім, четвертим. Таким чином створюються різні варіанти ритмічних супроводів.

У роботі над звучними жестами з молодшими школярами можна використовувати кольорово-геометричні партитури. Кольорові партитури з назвами рухів та ритмічними блоками є основою для складніших партитур.

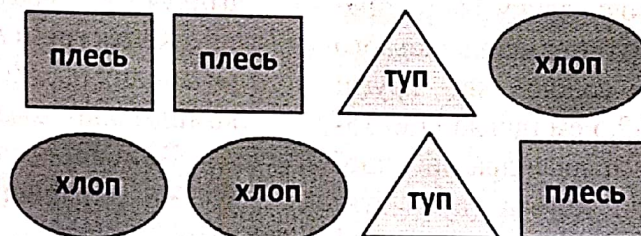

Рис. 4. Геометрична партитура

Рис. 5. Ритмічні блоки з ілюстраціями

Таким чином, партитури для звучних жестів можуть мати різний вигляд: зображати безпосередній рух, називати рух, зображати образ слова, що читається ритмічно, зображати ритмічну

послідовність. Усі вони готують учнів до читання нотних партитур.

Ігри з використанням звучних жестів можуть бути організовані в парах, у колі.

Наприклад, гра «8 ударів» (у колі): вчитель без словесної інструкції починає вправу: «плесь» (8 разів), «хлоп» (8 разів), «туп» (8 разів), «клац» (8 разів). Учні за ним повторюють звучні жести. Коли всі підхопили ритм і зрозуміли послідовність, учитель може додавати інші комбінації звучних жестів. Після цього ведучими гри стають діти.

У колі можна організувати гру «Асоціативний ряд». Учитель оголошує тему гри (наприклад, «Транспорт», «Овочі», «Весна» тощо) і задає ритм на чотири долі, використавши два удари по колінах (хлоп-хлоп) і два помаху рук долонями доверху. На беззвучний жест потрібно назвати слово-асоціацію в ритмі, що дорівнює двом долям.

У парах вірші можна промовляти речитативом та співати пісні,

супроводжуючи їх звучними жестами. Коли учні засвоїли основні елементи даної техніки, їм можна запропонувати творчі завдання, наприклад, скласти ритмічно-рухові послідовності.

Звучні жести дають можливість через музично-ритмічні рухи інтерпретувати твір для слухання: Й. Штраус «Марш Радецького», Г. Гендель «Музика на воді», П. І. Чайковський марш з балету «Лускунчик» та ін. Вони дають змогу повновому представити народні танці світу («танець на місці»): La Raspa (мексиканський народний танець), Даркінг (німецький народний танець), Malhao (португальський народний танець), Alunelul (румунський народний танець), Simama kaa (африканська пісня-танець), Kokoleoko (африканська пісня).

Ірина Кісільчук

Техніка «Клавеси»

Клавес (англ. *claves*) – ударний дерев'яний музичний інструмент з невизначеною висотою звуку з родини інструментів латиноамериканського походження. Являє собою дві круглі палички товщиною 1-2,5 см і довжиною 15-20 см виготовлених з палісандра чи іншої досить міцної породи дерева (дуб, бук, ясен). Виконавець, тримаючи в лівій руці одну з паличок (стиснута долоня є резонатором), б'є по ній другою паличкою. Звук клавесів – короткий, високий, різкий і дзвінкий.

Техніка «Клавеси»:

- дає поняття про такі елементи музики, як метр, ритм, динаміка, темп, імпровізація;
- активізує увагу, уяву дітей учнів, розвиває дрібну моторику, координацію рухів;
- розвиває метроритмічне чуття, музичний слух, виконавські та творчі здібності.

Сольні можливості: виконання сольних ритмічних вправ, імпровізацій, ігор, логоритміка.

Колективні можливості: виконання ритмічних партій в оркестрі, вправ, ігор, комплексних композицій.

Виконавство:

- ритмічний супровід музичного твору;
- виконання ритмічних вправ, канонів;
- розучування з клавесами віршів, казок, байок тощо;
- розучування текстів пісень у заданому ритмі;
- ритмізація слів, словосполучень, віршів, загадок, лічилок тощо;
- робота з ритмічними блоками;
- комунікативно-ритмічні ігри;
- ритмічні ігри «Луна», «Конструктор» (із ритмічними блоками).

Творчість:

- імпровізація на основі слова, словосполучення, речення, вірша;

- створення власних ритмічних блоків;
- створення власних ритмічних рисунків;

- створення ритмічних композицій у заданій формі (діалог, період, тричастинна, рондо, реп-композиція тощо);

- пластично-ритмічні імпровізації.

Комплексна діяльність:

- ритмічні рухові ігри;
- речитація із крокуванням, диригуванням, а також ритмічними, пластичними і хореографічними рухами);

- ритмічно-образне виконання на клавесах із драматизацією;

- виконання пісні з супроводом клавесів;

- ритмодекламація з супроводом клавесів;

- створення ритмічно-пластичних постановок;

- створення декламаційно-танцювально-театральних композицій.

Методичні поради

Клавеси – універсальний інструмент для всіх вікових груп.

Перед початком роботи варто провести короткий інструктаж з техніки безпеки і правил поведінки під час гри на ритмічних паличках. Можна ввести безмовні сигнали, які свідчитимуть, що гра завершується.

На початку роботи з клавесами можна назвати інструмент та звернутися до дітей із запитаннями: «Як виглядає новий інструмент? З чого він зроблений? Що він «уміє робити?». Учні переконуються (після демонстрації учителем), що палички вмюють «ходити, кружляти, гойдатися, стукати» та ін. Після цього вчитель ставить нові запитання: «Як можна видобувати звук? Якими способами можна грати на клавесах?». Діти відповідають на питання та знаходять звук, стукаючи паликою об паличку (перехресні удари).

Можна запропонувати дітям зобразити «журавля, який поважно ходить болотом» (почергові удари паличок об тверду поверхню); «озвучити жабку, яка квапливо скаче подалі від журавля» (одночасний удар двома паличками об тверду

поверхню); продемонструвати паралельне скручування двох паличок між долонями – «колеса транспорту» або «старовинний млин», «імітацію розпалювання вогню без сірників» або «масаж втомлених ручок» та ін.

Таким чином, завдяки «образним завданням» учні ознайомлюються з основними прийомами гри на клавесах. Поєднавши запропоновані образи, можна створити музичну історію чи казку, використовуючи клавеси.

У роботі з клавесами активно застосовується репродуктивна гра «Луна»: діти за учителем відтворюють способи добування звуку, ритмічні послідовності чи образні рухи.

До основних ударів ритмічних паличок можна додати й інші:

- «баранці» – удари «шапочками» клавес (немов б'ються баранці);

- «молоточок» – удар правою паличкою по лівій, що стоїть на твердій поверхні або навпаки;

- «Т-удар» – одна паличка лежить на твердій поверхні, а друга – вдаряє по ній перпендикулярно;

- «акробати» – одна паличка стоїть на твердій поверхні, а друга – «підстрибує» на ній;

- «тертушка» – одну паличку міцно затиснути в руці, а іншою – перпендикулярно потерти.

Коли учні практично засвоїли основні прийоми звуковидобування, можна переходити до ознайомлення з партитурами. Спочатку їм варто продемонструвати наочність-символ звуку до кожного способу його видобування (див. рис.6).

Партитури з наочностей-символів корисні на початковому етапі «зчитування» ритмічних послідовностей. Спочатку їх складає вчитель, а згодом – самі учні (гра «Конструктор»). Спочатку – це одноголосна ритмічна послідовність, пізніше – дво-, три-, чотириголосна.

Із часом партитури набувають рис нотного запису. Для цього можна поєднати наочність-символ та зображення ноти – ритмічної одиниці.

Клавіси можуть використовуватися не лише для видобування музично-шумових звуків, а й для демонстрація образних рухів. Наприклад, «вушка зайчика», «вусики котика», «носік Буратіно», «смайлик: веселий і сумний», «єдиноріг»,

«стріха» та ін. Слід заохочувати учнів грати на клавісах у різних напрямках: над головою, знизу перед собою, ліворуч, праворуч.

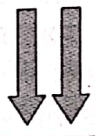

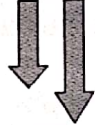

Символ звуку	Пояснення способу добування звуку
	Одночасний удар двома паличками по твердій поверхні
	Перехресний удар однієї палички по іншій
	Почергові удари паличок по твердій поверхні («крокування»)
	Паралельне скручування двох паличок між долонями

Рис. 6. Символ звуку та його пояснення

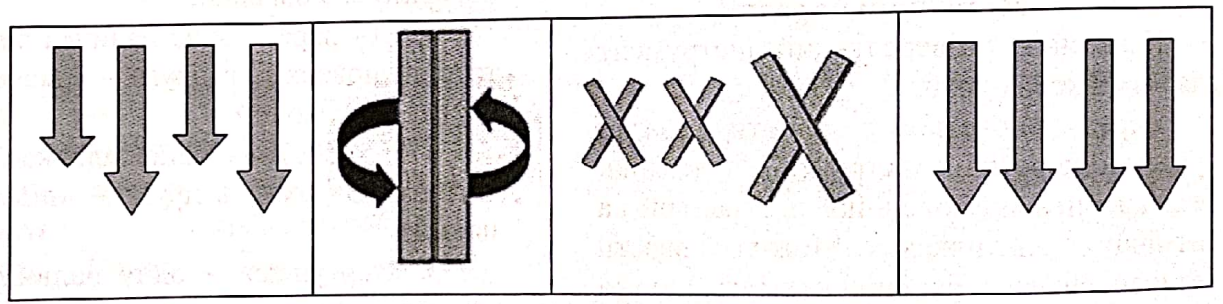

Рис. 7. Ритмічна партитура із наочностей-символів для клавісів

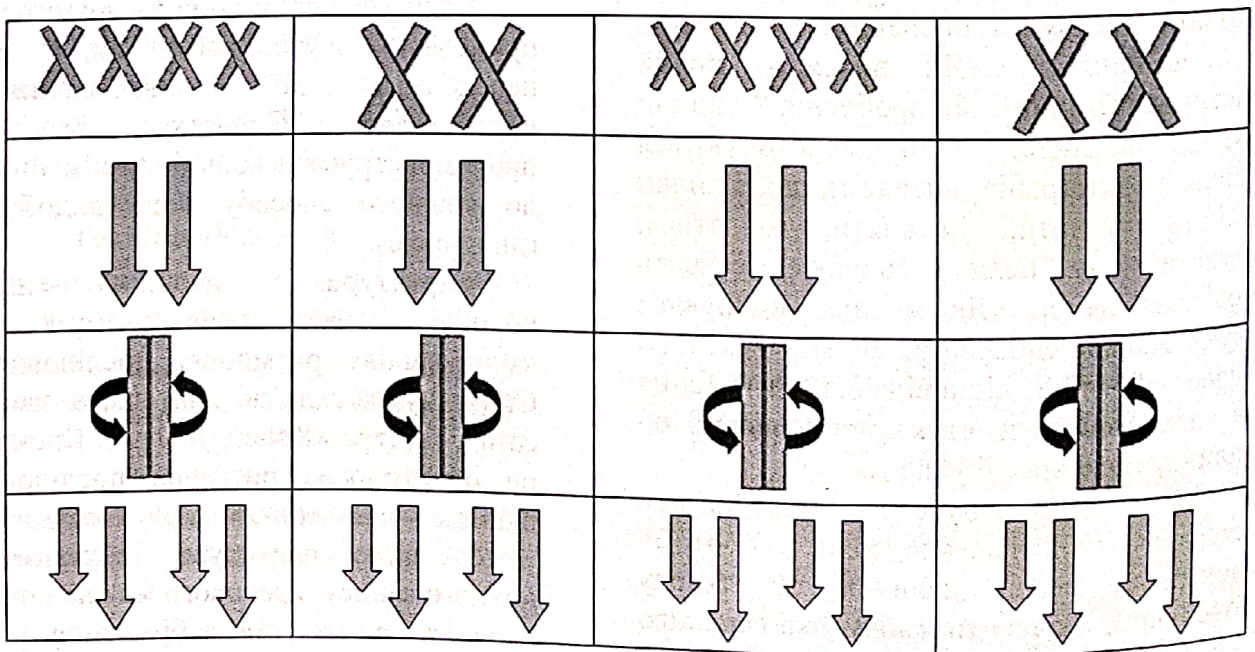

Рис. 8. Багатоголосна ритмічна партитура із наочностей-символів для клавісів

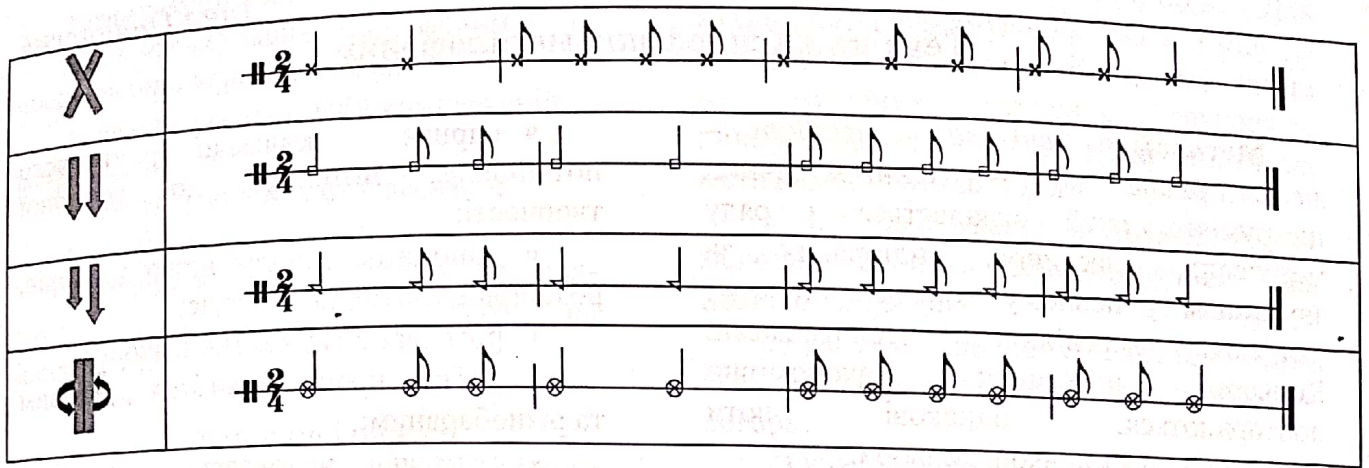

Рис. 9. Наочності-символи та зразок їх використання у нотному записі

Можна поєднувати гру соло та гру в команді, створюючи звуки двома парами клавесів. Для цього діти обирають пари, групи чи використовують колективну гру в колі. Можна дати кожній дитині лише одну паличку та заохотити її знайти партнера для гри, щоб створити ритмічну імпровізацію чи виконати вивчену вправу.

Пропонуємо «Ритмічні етюди в колі»: учні стоять у колі, тримаючи одну паличку в лівій руці горизонтально, притиснувши лікоть до тулуба. Паличкою, що знаходиться у правій руці, вдаряють по своїй паличці, яка є в лівій руці, переносять удар на паличку сусіда праворуч. На початку можна використовувати коментування ударів: «собі – сусіду» (тривалості – четвертні), «собі – собі – сусіду – сусіду» (тривалості – восьмі ноти).

Цікавою ритмічною вправою є гра в парах «Ритмічне фехтування». Діти сидять обличчям один до одного і, прослухавши музичний твір, підбирають до нього власну комбінацію парних ударів. Потім демонструють усьому класові. Вибирається найцікавіший варіант і повторюється усім класом.

Клавери дають неабиякі можливості для імпровізації: діти можуть самостійно

створювати ритмічні композиції, виступати в ролі соліста, а клас-оркестр підхопить і відтворить щойно створений ритм. Робота в парах буде не менш цікавою: створення ритмічних композицій у формі діалогу, періоду, рондо.

Клавери можуть стати елементом комплексної діяльності, коли одні учні грають мелодію на звуковисотних інструментах чи виконують вивчену пісню, а інша частина задає метр та ритм музичного твору.

Гра на клавесах гармонійно поєднується з рухами для створення ритмічно-рухових композицій, ігор, театралізацій.

Додатковою формою використання клавесів є створення в просторі (в колі, на підлозі) різних форм, букв, цифр тощо.

Прикладами музикування на клавесах можуть бути твори: Й. Штрауса «Марш Радецького»; Е. Гріга «В печері гірського короля» із сюїти «Пер Гюнт»; Р. Лехтінена Фінський танець «Летка-енка»; французький народний «Танець маленьких каченят»; Й. Штраус «Трік-трак», З. Кодай. «Віденський музичний годинник» та ін.

Техніка «Ксилофони, металофони»

Металофон (від лат. *metallum* – метал і *phone* – звук) – ударний музичний інструмент, який складається з ряду металевих пластинок, підібраних за звучанням у певному порядку, по яких ударяють дерев'яними молоточками. Кольори пластинок закономірно повторюються, однакові ноти розфарбовані в однакові кольори.

Ксилофон (від грецьк. *xulon* – дерево, *phone* – звук) – ударний музичний інструмент з визначеною висотою звуку. На дерев'яних пластинках-клавішах інструмента грають спеціальними паличками з наконечниками із дерева, пластику або щільної гуми.

Найпопулярніша деревина для виготовлення клавіш — паліандр. Останнім часом все частіше використовуються ксилофони із пластинами з різного пластику. Такі клавіші міцніші від дерев'яних та краще тримають стрій, хоча й поступаються у барвистості звучання.

Досить популярними ксилофони були в кінці XIX – першій половині XX століть у США. Цьому сприяли запальні мелодії, які виконували в оркестрі на ксилофонах, а також завдячуючи віртуозам, які перекладали класичні твори та регтайми. Ксилофони і сьогодні є популярними в музиці народів Індонезії, Філіппін, Африки, Південної Америки та ін.

Техніка гри на ксилофонах та металофонах:

- дає поняття про такі елементи музики, як нотний стан, скрипковий ключ, висота звуку, мелодія, мотив, фраза, метр, тривалість звуків, ритм;

- сприяє прояву й розвитку музичних здібностей учнів, мелодичного та ритмічного слуху, відчуття ладу, музичної пам'яті;

- учить порівнювати, аналізувати, розрізняти звуки різної висоти, сприймати та усвідомлювати зміст музичних творів;

- формує інтерес до виконавської діяльності, до гри в оркестрі;

- сприяє реалізації творчого потенціалу, мотивації до музичної творчості;

- допомагає освоїти назви кольорів, розширює словниковий запас;

- розвиває комунікативні якості;

- робить процес навчання рухливим та різнобарвним;

- стимулює виконавську діяльність дітей на заняттях, у ході позакласної роботи (під час свят, шкільних концертів тощо).

Сольні можливості: виконання поспівок, мелодій пісень, мелодичних та ритмічних імпровізацій, елементів мелодії.

Колективні можливості: виконання в складі оркестру елементарних музичних інструментів.

Виконавство:

- виконання вправ, поспівок;

- розучування та виконання поспівок;

- ознайомлення з нотною грамотою;

- розучування та виконання мелодій

пісень, канонів;

- виконання елементів мелодії пісні;

- виконання мелодій пісень;

- виконання елементів мелодій творів

для слухання.

- виконання елементів мелодії під час слухання музики;

- ігри «Луна», «Зіграй навпаки», «Відгадай».

Творчість:

- ритмічні та мелодичні імпровізації;

- створення власного супроводу до пісні;

- підбір знайомих мелодій;

- імітація звуків природи; створення супроводу, який має зображувальні функції («цокання годинника», «крапання дощу» та ін.);

- створення мовно-ритмічних композицій у заданій формі (діалог, період, тричастинна, рондо);

- створення елементарного супроводу до пісень.

Комплексна діяльність:

- сольфеджування з одночасним програванням вправ, поспівок;
- участь у колективній комплексній імпровізації;
- участь у «музичному діалозі»;
- озвучування картин;
- участь в імпровізаційних вправах-іграх із рухами, співом, грою на інструментах.

Методичні поради

Гра на ксилофонах та металофонах допомагає учням цікаво і доступно збагатити свій музичний досвід. Цей вид діяльності буде ефективним лише за умови систематичності та колективності.

Ознайомлюючи учнів з інструментами, вчитель проводиться бесіду: щодо кольору інструмента, матеріалу, з якого він виготовлений, звучання, правила користування інструментом тощо.

Початкові навички закріплюються у грі «Луна»: вчитель грає окремі звуки – учні намагаються відтворити їх на інструменті.

Оскільки металофони та ксилофони допомагають досягнути звуковисотність у музиці, то доречно поєднати інструментальну роботу з вокально-хоровою та вивченням нотної грамоти. З цією метою використовуються поспівки, пісні як для співу та засвоєння ритмічного рисунка, так і для гри на металофоні й ксилофоні. Поспівки, невеликі пісні для співу з нот перетворюються на інструментальну вправу, яка згодом аналізується (тривалості, висота-ноти) та переноситься на пластинки інструментів. Після інструментального відтворення учні виконують поспівку голосом із нотами, пізніше – із текстом.

До багатьох пісень можна підібрати мелодичний вступ, простий акомпанемент (окремі звуки, звуки основних функцій, окремі фрази мелодії) та заграти його на металофоні чи ксилофоні.

Перші п'єси, які будуть грати діти, слід обмежити за діапазоном, інтонація п'єс має бути простою, будуватися на

чергуванні звуків та повторів. Для активізації і спрямування уваги учнів на запам'ятовуванні інтонацій, що побудовані на головних ступенях звукоряду, використовують лише деякі пластини металофонів чи ксилофонів.

У ході розучування інструментальних мелодій «з рук» рекомендується така послідовність дій:

1) учитель пропонує уривок, діти уважно спостерігають, піднявши палички догори;

2) учитель грає повторно, діти – імітують гру паличками «в повітрі» на інструменті вчителя;

3) діти виконують запропонований вчителем уривок самостійно на своїх інструментах.

Матеріалом для творчості можуть бути літературні тексти: лічилки, мирилки, вірші, загадки тощо. Спочатку учні разом читають текст, а потім в індивідуальному порядку пропонують власну мелодію на інструменті (вчитель встановлює обмеження: на двох звуках, на трьох звуках, наприклад, до-мі-соль).

Використання на уроках металофонів та ксилофонів робить розучування музичного звукоряду цікавим. При ознайомленні з певною нотою та для її закріплення діти виконують на металофонах або ксилофонах поспівку, мелодія якої передбачає використання вивченого матеріалу, зокрема музичного вітання «День-дзель», поспівок «Вітання із сонечком», «Пісенька-рівнялка», «Час для музики прийшов», «Соль, мі – повтори», «Пісенька зозульки», «Бом-бім», «Сорока- ворона» та ін.

На ксилофонах та металофонах учні можуть заграти мелодії: українських народних пісень «Дударик», «Іди, іди, дід», «Щедрик», «Сіав мужик просо», «Розлилися води», «Ой є в лісі калина», «Ой хто, хто Миколая любить?», «Пісеньку Лисички» з опери «Коза-дереза» М. Лисенка, «Пісеньку про звукоряд» О. Гумінської.

Техніка «Дзвіночки»

Дзвіночки музичні (діатонічні) 8-нотні металеві. Набір із 8 штук (8 тонів): С, D, E, F, G, A, B, C. Розміри діатонічних дзвіночків: висота дзвіночка – 5 см, довжина ручки – 8,8 см, загальна довжина – 13,8 см. Матеріал: металевий дзвіночок та міцна пластикова ручка. Метал пофарбований стійкими безпечними фарбами. Кожен дзвіночок відповідного кольору та має свою ноту. В середині є язичок-пружинка з кулькою на кінці.

Гра на дзвіночках – один із найдоступніших видів дитячої музичної діяльності. Музичний інструмент часто використовується в роботі з дітьми. Грати на дзвіночках можуть як дошкільнята, так і школярі всіх вікових категорій, а також дорослі. Таке музикування сприяє згуртуванню дитячого колективу.

Якщо дзвіночком хитати, то його язичок, ударяючись об стінки корпусу, викликає безперервне дзеленчання. Частота ударів язичка залежить від швидкості похитувань і величини корпусу дзвіночка. Таким чином, можна керувати як частотою ударів, так і гучністю дзеленчання дзвіночка.

Техніка «Дзвіночки»:

- дає поняття про такі елементи музики, як ритм, метр, висота звуку, мелодія, тривалості звуків, мотив, фраза;
- навчає сприймати та усвідомлювати зміст музичних творів;
- дає уявлення про виразну сутність елементів музичної мови й засобів музичної виразності;
- розвиває почуття ритму, тембровий та гармонічний слух, збагачує пам'ять, уяву, звуковисотне та метроритмічне чуття, творчі здібності, дрібну моторику рук;
- розвиває навички порівнювати, аналізувати, розрізняти звуки різної висоти, будувати з них акорди, чути гармонію їхнього звучання;
- удосконалює мислення, волю, увагу;

- стимулює виконавську діяльність дітей на заняттях, уроках та в позакласній роботі (під час свят, шкільних концертів, у родинному колі, і години дозвілля).

- виховує інтерес до гри в оркестрі;
- розвиває комунікативні якості (вирішення спільних виконавських навчальних завдань; формування адекватної поведінки в різних навчальних, соціальних ситуаціях у процесі сприйняття і музикування; підвищення самооцінки; розв'язання конфліктних ситуацій);

- сприяє реалізації творчого потенціалу, мотивації до музичної творчості, формуванню в учнів художнього смаку та інтересів.

Сольні можливості: виконання поспівок, мелодій, пісень, мелодичних та ритмічних імпровізацій.

Колективні можливості: виконання супроводу пісень, акордів та канонів.

Виконавство:

- розучування та виконання поспівок, мелодій пісень;
- розучування та виконання мелодій до творів для слухання;
- розучування та виконання творів за партитурами;
- розучування та виконання канонів;
- ігри «Веселка» (з кольорами), «Конструктор» (з партитурами-блоками).

Творчість:

- імпровізація на основі слова, словосполучення, речення, вірша;
- ритмічні та мелодичні імпровізації;
- створення власного супроводу до пісні;
- створення «кольорових» запитань-відповідей;
- написання «кольорових» партитур;
- створення мелодичних композицій у заданій формі (діалог, період, тричастинна, рондо);
- створення композицій на основі теми-образу;
- написання кольорових казок.

Комплексна діяльність:

- сольфеджування з одночасним програванням вправ, мелодій, канонів;
- комплексні музичні імпровізації;
- виконання мелодії пісні з одночасною ходою;
- створення вокально-інструментально-танцювально-театральних композицій.

Методичні поради

Методика музикування на діатонічних дзвониках передбачає засвоєння елементів музичної мови (насамперед – висоти та тривалості) в процесі вокально-хорової роботи, де учні сольфеджують мелодію (або її окремі інтонації, звороти) та одночасно грають її на дзвониках.

Найефективнішими методами, що сприяють досягненню успіху в роботі, є:

- пояснювально-ілюстративні (потрібно розповісти і показати учням, як тримати інструменти, який спосіб звукодобування, пояснити, як «глушити» звук);
- репродуктивні, тренувальні (повторення за вчителем прийомів гри та певних фраз, вибудовування акордів);
- пошукові (знаходження мелодій, які можна зіграти на дзвониках, написання партитур);
- творчі (створення власних мелодій та гармонічних послідовностей, введення дзвоників у вокально-танцювально-театральні композиції тощо).

Існує кілька способів навчання гри на мелодійних музичних інструментах: із нот, на основі кольорових і цифрових позначень, на слух.

Навчання дітей гри з нот – надзвичайно трудомісткий процес, хоча іноді використовується на практиці. Важливо, щоб вони розуміли зв'язок розташування нот на нотному стані зі звучанням їх у мелодії, виключивши механічне відтворення нотних знаків.

Кольорова система, поширена за кордоном, зручна для швидкого оволодіння дітьми грою на інструментах. Певне кольорове позначення закріплюється за кожним звуком. Дитина має запис мелодії в кольоровому

позначенні: використовуються кольорові кружечки або кольорове зображення нот, із ритмічним позначенням та без нього. Грати за цією системою досить легко, але при такому способі гри (бачу зелене позначення ноти – граю на зеленому дзвіночку) слух не бере участі у відтворенні мелодії, дитина грає механічно.

Таким способом дітей навчають грати за цифрами, наклеєними на кожному дзвіночку, на основі запису мелодії цифровим позначенням. Може моделюватися і позначення тривалості (довгі та короткі палички та ін.).

Цифрова система, запропонована Жан-Жаком Руссо, розроблена П. Гален, Е. Шеве, Е. Парі у Франції; використовувалася І. Шульцом і Б. Наторпом у Німеччині; Л. М. Толстим, С. І. Миропольским, М. А. Метловим у Росії. У 30-ті рр. ХХ ст. була досить поширеною, але надалі стала використовуватися рідше, адже вона призводила до механічного відтворення мелодії.

Обидва способи навчання дітей (із використанням кольорових і цифрових позначень) дозволяють легко і швидко отримати потрібний результат, але не мають розвивального ефекту – надто великий відсоток механічного відтворення мелодії.

Найкращий розвиваючий ефект навчання досягається при грі на слух. Цей спосіб вимагає постійної слухової уваги, активності мислення. Починаючи з молодшого віку, важливо спонукати дітей прислухатися до звуків мелодії, порівнювати їх, розрізняти за висотою. Для накопичення слухового досвіду, розвитку слухової уваги дітей використовуються дидактичні посібники, що моделюють рух мелодії вгору, вниз, на місці. Це – така звана музична драбинка, якою переміщується нота-квітка чи нота-метелик та ін. Одночасно проспівуються звуки мелодії, модельовані відповідно до співвідношення звуків за висотою. Можна також показувати рукою рух звуків мелодії, одночасно відтворюючи її голосом або на інструменті.

Для гри на музичних діатонічних дзвіночках як максимум потрібно 8 дітей (за наявності одного комплекту). Кількість учасників залежить від кількості звуків різної висоти конкретного музичного твору. Кожна дитина, розподіливши в групі необхідні дзвіночки-ноти, отримує можливість відчувати себе важливою частиною єдиного та складного механізму – справжнього оркестру і, на основі інтерактивного процесу, перетворити його в спільну діяльність. Групова гра надає дітям можливість не лише вербального спілкування, а й ментально-емоційного, пробуджуючи віру у власні можливості. Насичена палітра кольорових нот приваблює і концентрує увагу, покращує настрій, тому музикування з цими інструментами сприяє психологічному розвантаженню.

Розучувати партитуру необхідно, використовуючи різні прийоми: нотний ритмічний запис; ручні знаки-символи із системи відносної сольмізації; на слух; по пам'яті. Прискорити процес запам'ятовування партій допомагає усний аналіз загальних та специфічних моментів ритмічного рисунка кожної партії. Наприклад, важливо з'ясувати, чи дублює конкретна партія ритмічний рух мелодії чи побудована на самостійній (остинатній) ритмічній фігурі, а можливо, інструмент передає пульсацію всіх долей або підкреслює лише сильну. Завдяки такому аналізу учні швидше запам'ятовують

партитуру й у процесі гри закріплюються важливі музичні поняття.

Інструментальний супровід необхідно пристосовувати до можливостей дітей. Партитури можна спрощувати або, навпаки, ускладнювати, пропонувати їх як приклад для складання схожого ритмічного супроводу до інших творів чи як зразки для творчих завдань.

У грі партитур, запропонованих учителем або складених дітьми самостійно, учні набувають елементарних знань про засоби музичної виразності та їх використання відповідно до художнього образу конкретного твору, про музичну форму та принципи розвитку музики.

Із перших занять учням можна пропонувати художньо-пошукові та творчі завдання: мелодичні імпровізації в парах, трійках тощо, створення власного супроводу до пісні, написання кольорових партитур та ін.

Перелік творів, що виконуються учнями на дзвіночках

- поспівки-розспівки;
- українські народні пісні «Веселі гуси», «Ой на горі два дубки», «Ой на горі та жінці жнуть», «Многая літа», колядка «Спас народився»;
- французька народна пісня «Брате Якоб»;
- «Весняна» В. Моцарта, «Ода радості» Л. Бетховена, «Звуки музики» Р. Роджерса.

Олена Вавринюк

Техніка «Камертони»

Камертони (Handchime) – це квадратні алюмінієві трубки із зовнішнім молоточковим механізмом. Звук у камертонах видобувається за допомогою удару молоточка по трубці. При цьому алюмінієва трубка тримається вертикально.

Інструменти хроматичні, що дозволяє грати найрізноманітніші твори.

Діапазон камертонів – до трьох октав.

На них можуть грати 22 учні, але найкраще, коли учень грає на двох камертонах (11 учасників ансамблю).

Техніка «Камертони»:

- дає поняття про такі елементи музики, як висота звуку, мелодія, мотив, фраза, метр, тривалості звуків, ритм;
- учить сприймати та усвідомлювати зміст музичних творів;

•сприяє порівнянню, розрізненню звуків різної висоти, побудові із них акордів;

•розвиває звуковисотне, метроритмічне чуття, творчі здібності;

•формує вміння ставити навчальні завдання при сприйнятті та виконанні музичних творів різних жанрів і стилів, планувати власні дії у процесі сприйняття, виконання, творчості;

•викликає інтерес до музики, формує мотивацію до музичної творчості;

•розвиває комунікативні якості (вирішення спільних виконавських навчальних завдань; формування адекватної поведінки в різних навчальних, соціальних ситуаціях у процесі сприйняття і музикування).

Сольні можливості: виконання вправ, мелодій, мелодичних імпровізацій.

Колективні можливості: виконання мелодій, гармонічних послідовностей.

Виконавство:

• розучування та виконання вправ, мелодій;

• розучування та виконання мелодій до творів для слухання;

• розучування та виконання творів за партитурами.

Творчість:

• створення мелодичних композицій;

• створення мелодичних діалогів;

• створення композицій на основі образу («осінь», «море», «в горах» тощо).

Комплексна діяльність:

• сольфеджування з одночасним програванням вправ, мелодій, канонів;

• участь у створенні вокально-інструментально-танцювально-театральних композицій.

Методичні поради

Музикування на камертонах – це вид виконавської діяльності, що організовується в позаурочний час: інструментальний гурток (ансамбль) із 11-22 осіб.

Методика музикування на камертонах передбачає знання учнями нотної грамоти, вміння читати і розуміти нотний текст, а як наслідок – заняття побудовані на вправах з інструментами (засвоєння постави, прийомів гри) та вивченні нотного запису.

Першими тренувальними вправами є гра звукорядів цілими, половинними та четвертними нотами. Також наявні спеціальні вправи для камертонів, створені педагогами спільно з розробниками музичних інструментів. Ці вправи побудовані на одному звуці, мають різний ритмічний рисунок, тобто спочатку учні привчаються до нотного читання та до гри тривалостей, ритму (див. партитури). Для камертонів є нотні зразки вправ з виділеним звуком однієї висоти, що привчає виконавця до знаходження серед різних нот своєї.

Вважаємо корисним використання нотних текстів поспівок, які створені для вивчення нот у процесі вокально-хорової роботи. Навчившись читати мелодії, учні переходять до вироблення вміння читати акорди та гармонічні послідовності.

На камертонах легко відтворити засоби музичної виразності та музичні штрихи.

Олена Вавринюк

Техніка «Бумвокерси»

Бумвокерси (*boomwhackers* – музичні (перкусійні) трубки) – легкі, кольорові, пластмасові трубки, звуки яких утворюють діатонічний звукоряд C dur. Кожна трубка Boomwhackers – це окрема нота в октаві,

якій притаманна своя висота і яка залежить від розміру і кольорового забарвлення,

Звук видобувається завдяки удару трубки об трубку або трубки об тверду поверхню. Висота звуку залежить від

довжини трубки, при цьому колір позначає висоту.

Бумвокерси були створені у 1995 році Крейгом Рамселом. У 1994 році американець Крейг Рамсел, займаючись будівництвом, помітив, що при розпилуванні труб на різні довжини виходить різне звучання. Даний факт і надихнув майстра на творчі пошуки. Крейг почав експериментувати з різними видами сплавів пластмаси. Його підтримала дружина Моні Рамсел. Разом вони створили невелику фірму з виготовлення та продажу музичних труб *boomwhackers* і назвали її DrumSpirit.

Грати на Boomwhackers можуть не лише дошкільнята, школярі всіх вікових категорій, а й дорослі. Простота у використанні створює «ситуацію успіху» і викликає у виконавців позитивні емоції.

Музичний інструмент Boomwhackers можна придбати й в Україні, замовивши в інтернет-магазині: діатонічний басовий набір із 7-ми штук, діатонічний набір у межах першої октави із 8-ми штук або весь набір Boomwhackers (32 шт.).

Техніка «Бумвокерси»:

- дає поняття про такі елементи музики, як висота звуку, мелодія, мотив, фраза, метр, тривалість звуків, ритм;

- учить порівнювати, аналізувати, розрізняти звуки різної висоти, будувати з них акорди;

- сприймати та усвідомлювати зміст музичних творів;

- розвиває звуковисотне, метроритмічне чуття, творчі здібності;

- розвиває уміння ставити навчальні завдання при сприйнятті та виконанні музичних творів, планувати власні дії в процесі сприйняття, виконання, творчості;

- формує інтерес до музики, сприяє реалізації творчого потенціалу, мотивації до музичної творчості;

- розвиває комунікативні якості, відповідальність за правильне виконання своєї партії, зібраність, зосередженість.

Сольні можливості: виконання поспівок, мелодій, пісень, мелодичних та ритмічних імпровізацій.

Коллективні можливості: виконання поспівок, мелодій, канонів, окремих звуків гармонічної послідовності.

Виконавство:

- розучування та виконання поспівок, мелодій пісень, канонів;

- розучування та виконання мелодій до творів для слухання;

- розучування та виконання творів за партитурами;

- ігри «Веселка» (з кольорами), «Конструктор» (гра з партитурами-блоками).

Творчість:

- імпровізація на основі слова, словосполучення, речення, вірша;

- створення мелодичних композицій на основі ритмічних слів-блоків;

- створення мелодичних композицій у заданій формі (діалог, період, тричастинна, рондо, реп-композиція);

- створення композицій на основі образу («пори року», «космос», «мрія» тощо).

Комплексна діяльність:

- сольфеджування з одночасним програванням вправ, мелодій, канонів;

- виконання мелодії пісні з одночасними ходою-метром, танцювальними рухами;

- речитація з колористичним інструментальним оформленням на бумвокерсах;

- створення вокально-інструментально-танцювально-театральних композицій.

Методичні поради

Використання бумвокерсів сприяє засвоєнню звуковисотності та метроритміки. Колірна палітра на початковому етапі вивчення нотної грамоти є головним елементом в осягненні звуків різної висоти. Завдяки кольору діти включаються у практичне засвоєння нотної грамоти: грають, читають, записують музику кольоровими нотами, вивчаючи їх розташування на нотному стані. Кількість гравців на бумвокерсах залежить від кількості звуків різної висоти конкретного музичного твору.

Гра без партитури є початковим етапом, коли учитель показує послідовність звуків, а учні намагаються повторити.

Гра за партитурою потребує знання нотної грамоти, зокрема володіння поняттями «четвертні», «восьмі», «половинні», «звукоряд», «до-мажор». Для зручності на перших партитурах звуки позначаються кольором. Для учнів, які вже

мають досвід гри на бумвокерсах, варто пропонувати складніші графічні зображення.

Грі на бумвокерсах допомагає сольфеджування з одночасним програванням окремих інтонацій і зворотів, що ефективно впливає на розвиток вокальних навичок дитини.

Рис. 10. Запис мелодії пісні без нотного стану

Рис. 11. Запис мелодії пісні на нотному стані

На уроці музичного мистецтва школярам пропонуються для гри поспівки та нескладні мелодії пісень: «На засніженім лужку», «Ходить місяць», «Усмішка ласкава»; окремі звуки мелодії пісень, що вивчаються: «Я лисичка я сестричка», «Ой, заграйте, дударики» А. Філіпенка, «Веселий музикант» А. Філіпенка, а також гармонічний супровід творів для слухання: «Ave Maria»

Й. Баха-Ш. Гуно, «Ода до Радості» Л. Бетховена, «Колискова» Й. Брамса.

За бажанням викладача пісня може виконуватися як під фонограмний супровід, так і під фортепіанний. При цьому обов'язково має бути вступ, що допомагає дітям налаштуватися.

Музикування на бумвокерсах налаштовує учнів на творчість, зокрема створення нових вправ, мелодій, композицій.

ПАРТИТУРИ ДЛЯ КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ

Партитура – це система запису музики на кількох нотоносіях, призначена для виконання ансамблем, оркестром або хором. В академічній музиці партитура пройшла неабиякий шлях розвитку, внаслідок чого вдосконалилися не лише системи умовних позначень (нотація), а й групи інструментів.

Партитура стає наочністю, яка демонструє ритмічні й мелодичні послідовності, їх структуру, розподіл між інструментами, що сприяє кращому сприйняттю, усвідомленню та виконанню музичного тексту. Робота над партитурою передбачає навички розуміння, читання

знаків та вміння їх відтворювати завдяки голосу або інструменту.

У допотопний період музиканти-педагоги намагаються зробити доступним розуміння учнями елементів музичної мови. У цей період партитурі насамперед притаманні яскравість та кольорова гама (геометричні фігури, картинки-ілюстрації та ін.). При цьому графічні елементи носять конкретний зміст, наприклад, сонечко, квіти, краплини, звірі, птахи тощо, або ж ілюструють конкретну дію, як-от звучні жести.

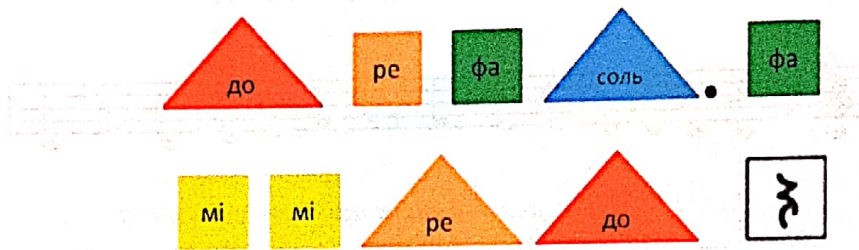

Рис. 12. Кольорово-геометрична партитура

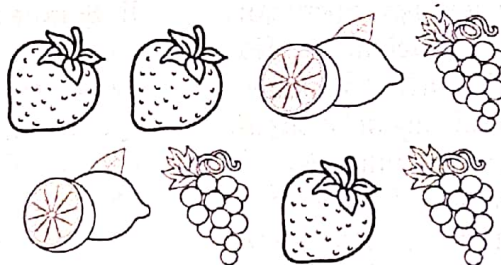

Рис. 13. Картинки-ілюстрації для ритмічної гри

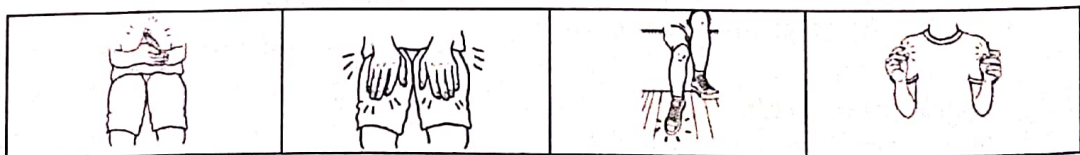

Рис. 14. Партитура для звучних жестів

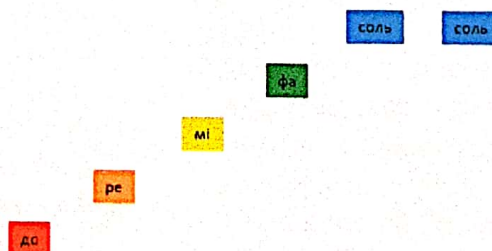

Рис. 15. Кольорово-геометрична партитура

Висота звуків у таких партитурах передається через висоту зображення окремих зображувальних елементів, що позначають звук, через цифрове позначення його висоти, а також, наприклад, через кольори веселки, що відповідають семи звукам-нотам.

Тривалість звуків залежить від величини, довготи чи висоти зображення

цих елементів. Такі партитури використовуються на початкових етапах музикування, зокрема для читання та гри за партитурою, для створення її разом з учнями. Саме такі навички розуміння партитур (основи музичного твору) стануть підґрунтям для розуміння нотної партитури.

Ритмічна гра «Знайомство»

Партитура до гри зі звучними жестами

Автор Ірина Кісільчук

Опис гри. Вчитель виконує ритмічний малюнок і демонструє звучні жести, при цьому в ритмі звучної комбінації кілька разів промовляються назви звучних жестів. Учні повторюють їх і лише після цього вступають із рецитацією тексту:

Рефрен

*Стоїмо ми в дружнім колі,
Любимо мистецтво в школі.*

Всі ми тут – одна сім'я.

Називай своє ім'я!

Усі учасники, не зупиняючись, продовжують відбивати основний ритм.

По закінченні цієї роботи дитина, яка сидить ліворуч від учителя, промовляє фразу: «Мене звать Марійка!».

Діти в ритмі, без паузи, підхоплюють: «Тебе звать Марійка!».

Таким чином, усі по черзі учні називають свої імена, а клас хором повторює. Головне – не «випасти» з ритму. Якщо комусь із учнів не вдасться вчасно промовити фразу, вчитель виконує рефрен. Діти підхоплюють, а учасник має час на зосередження.

Композиція «Весняне пробудження»

Партитура для мовно-ритмічної вправи

Автор Анна Панчак

Бурульки Кап, кап, кап, кап. Кап, кап, кап, кап.

Струмки Б - р - р - р, - б - р - р - р.

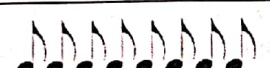

Промінчик сонця Дзень. Дзень. Дзень. Дзень.

Пташки Цві - ринь. Цві - ринь. Цві - ринь. Цві -

Композиція «Пташиний вирій»

Партитура для моделювання мовно-ритмічними блоками

Автор Анна Панчак

Ворон		
	кра-кра	кра-кра
Журавель		
	кур-ли	кур-ли
Соловей		
	ТЬОХ-ТЬОХ-ТОХ-ТЬОХ	ТЬОХ-ТЬОХ-ТОХ-ТЬОХ
Горобці		
	цві-ні, цві-ні, цві-ні, цві-ні	цві-ні, цві-ні, цві-ні, цві-ні

Композиція «Музика як казка»

Партитура як результат комплексної колективної імпровізації
(ритмічної, рухової, вокальної та бітбоксинг.)

Автор Анна Панчак

Спів

Речитация 1

Речитация 2

Бітбокс 1 Б-д-б-д-ф. б-д-б-д-ф.

Бітбокс 2 П-т-ч-п-т-ч-п-т. п-т-ч-п-т-ч-п-т. п-т-ч-п-т-ч-п-т і т. д.

5

Му - зи - ка, як каз - ка, му - зи - ка, як каз - ка, му - зи - ка, як каз - ка, му - зи - ка жива.

б-д-б-д-ф і т. д.

9

Жива. Жива. Жива. Жива.

13

І не треба сер - цю, і не треба сер - цю, і не треба сер - цю будь - я - кі слова.

17

Слова. Слова. Слова. Слова.

21

Му - зи - ка, як каз - ка, му - зика жива. І не треба сер - цю будь - я - кі слова.

25

І чо - го не змо - жеш. Змо - жеш змо - жеш змо - жеш. сло - вом досягти. Ти, ти, ти, ти, ти.

29

В му - зи - ці роз - ка - жеш. В му - зи - ці роз - ка - жеш ши - ру правду ти. Ти, ти, ти, ти.

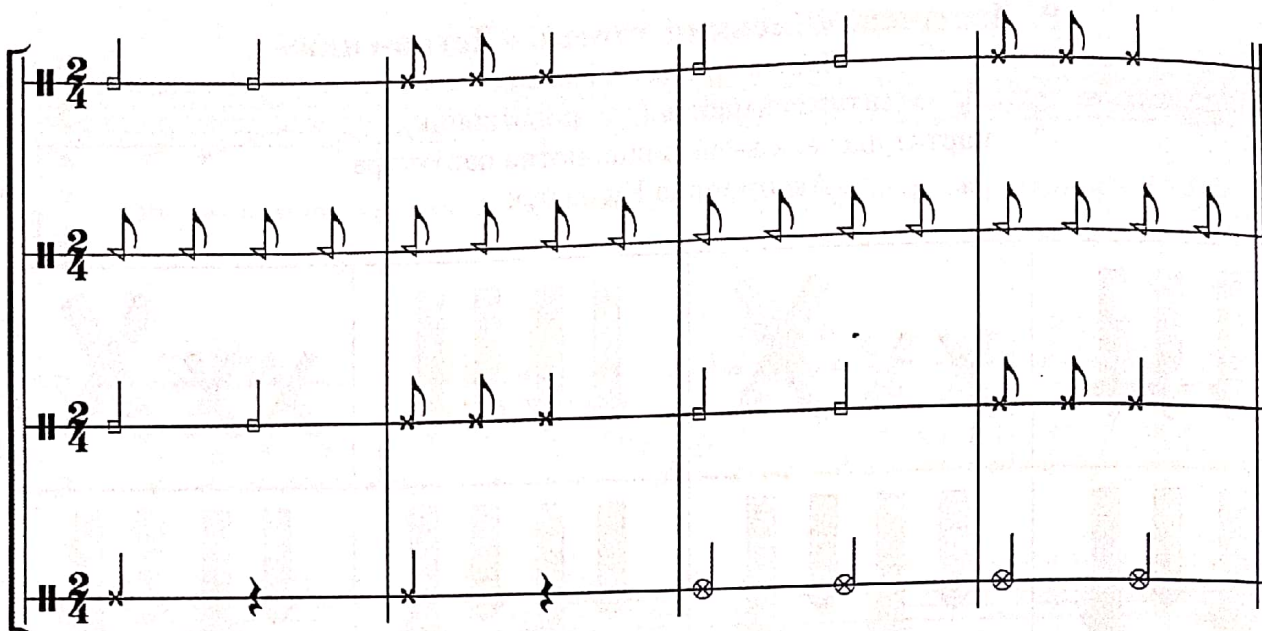
33

Ти, ти, ти, ти.

Р. Лехтінен. Фінський танець «Летка-єнка»

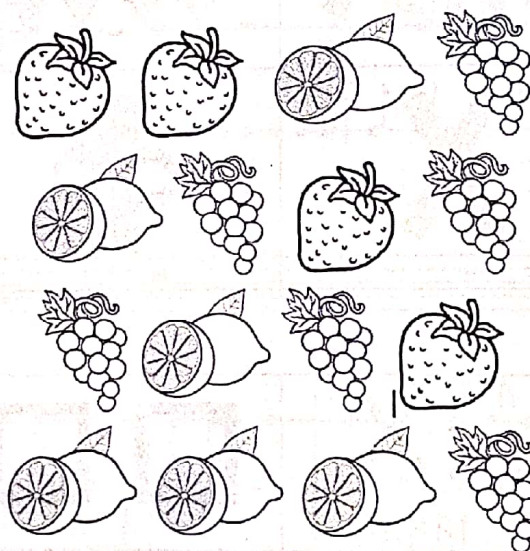
Партитури для клавесів:
 партитура символів (для початківців),
 партитура знаків-символів, нотна партитура
 Автор Ірина Кісільчук

Ритмічна гра «Фруктовий салат»

Партитура до гри
Автор Ірина Кісільчук

Опис гри. Учні разом з учителем читають «рецепт салату» — партитуру. Можна читати як зліва на право (як звичайний текст), так і навпаки.

Варіант 1. Речитація в супроводі звучного жесту «плескання».

Варіант 2. Один із фруктів стає «безмовним»: його назву плескають, не промовляючи слова вголос. Ритмічний ланцюжок залишається цілісним.

Варіант 3. Учні не називають вголос назви фруктів, а лише виконують ритмічний малюнок. При цьому вчитель вказує на предмет олівцем.

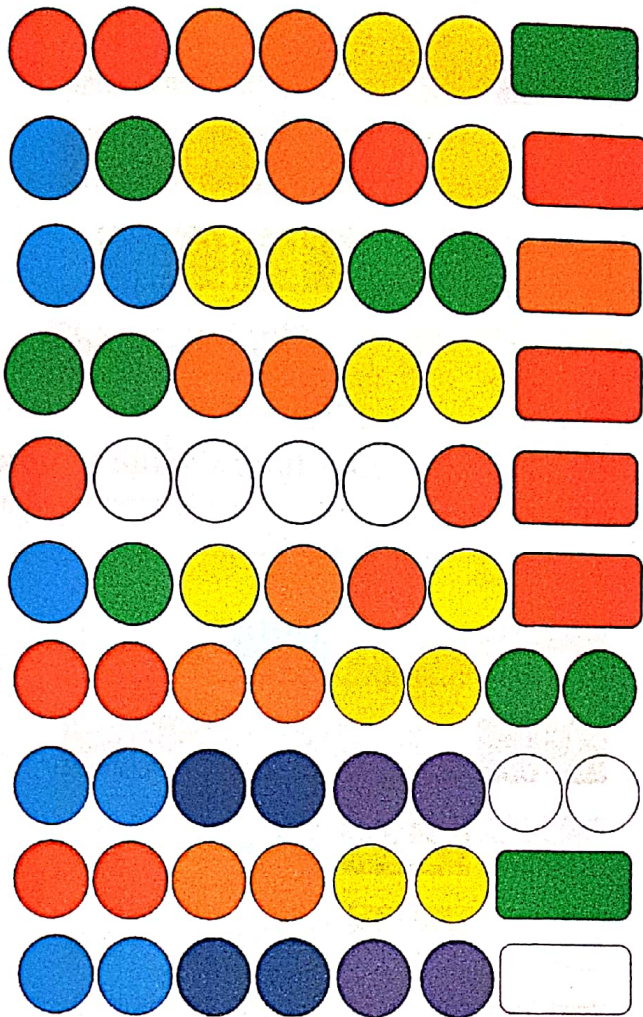
Варіант 4. Учитель вказує на фрукти не послідовно, а в хаотичному порядку.

Варіант 5. Учасники діляться на 3 групи (за кількістю різних фруктів). Кожна група обирає собі фрукт і звучний жест до нього. Після цього знову читається партитура.

«Пісенька-зарядка»

Кольорово-геометрична партитура для дзвоників (мелодія)

Автор Лідія Туровська

«Пісенька-зарядка»

Нотно-цифрова партитура для дзвоників

Автор Лідія Туровська

1 1 2 2 3 3 4 5 4 3 2 1 3 1 5 5 3 3

Всі під - ня - ли ру - ки "Раз", на нос - ках сто - їть весь клас. "Два" при - сі - ли,

6 4 4 2 4 4 2 2 3 3 1 1 8 8 8 8 1 1 5 4 3 2

ру - ки вниз, на су - сі - да по - ді - вись. "Раз" і вго - ру, "Два" і вниз, на су - сі - да

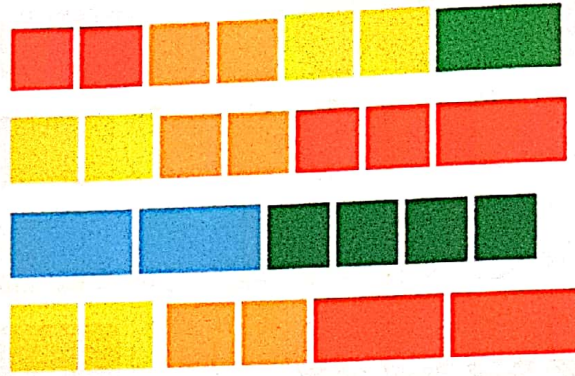
12 1 3 1 1 1 2 2 3 3 4 4 5 5 6 6 7 7 8 8

по - ді - вись. Бу - дем но - ти ми вив - ча - ти, ра - зом ве - се - ло спі - ва - ти.

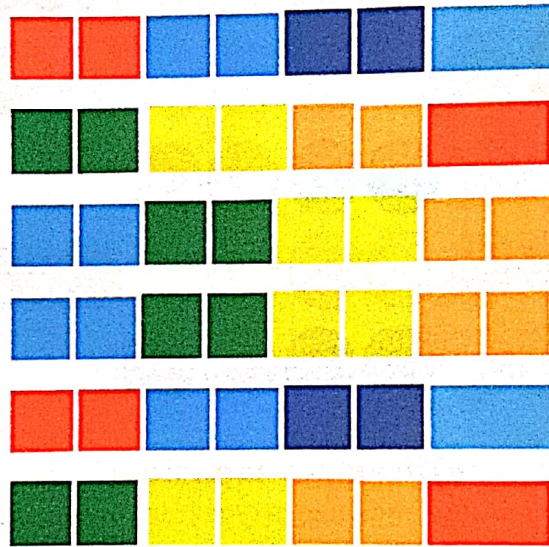
17 1 1 2 2 3 3 4 5 5 6 6 7 7 8

До - до, ре - ре, мі - мі, фа, соль - соль, ли - ля, сі - сі, до.

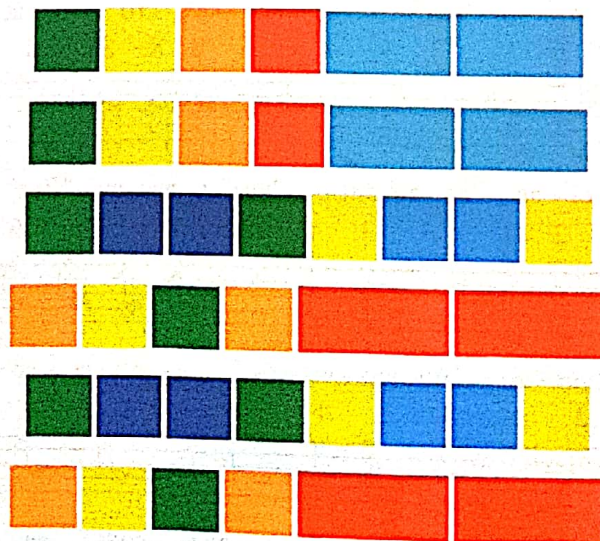
Українська народна пісня «Диви-диви»
Кольорово-геометрична партитура для дзвоників (мелодія)
Автор Анна Панчак

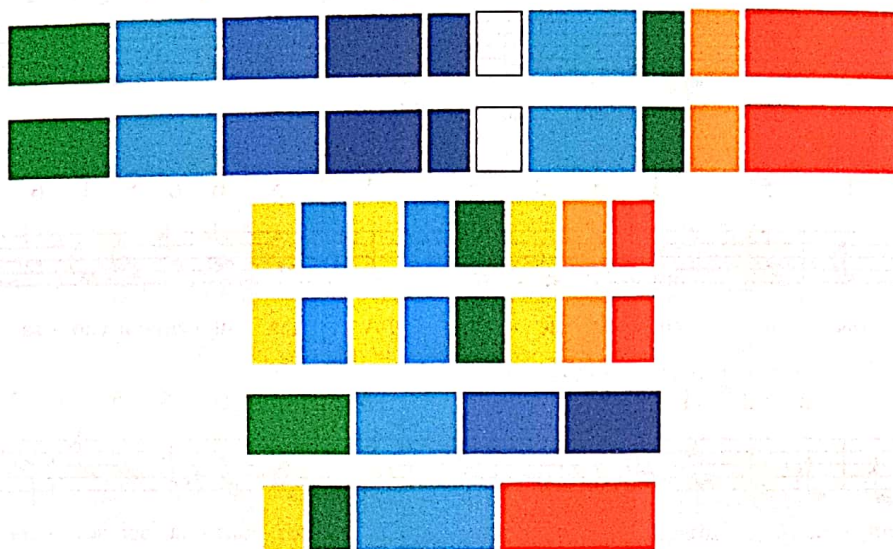
Французька народна пісня «Пастушок»
Кольорово-геометрична партитура для дзвоників (мелодія)
Автор Анна Панчак

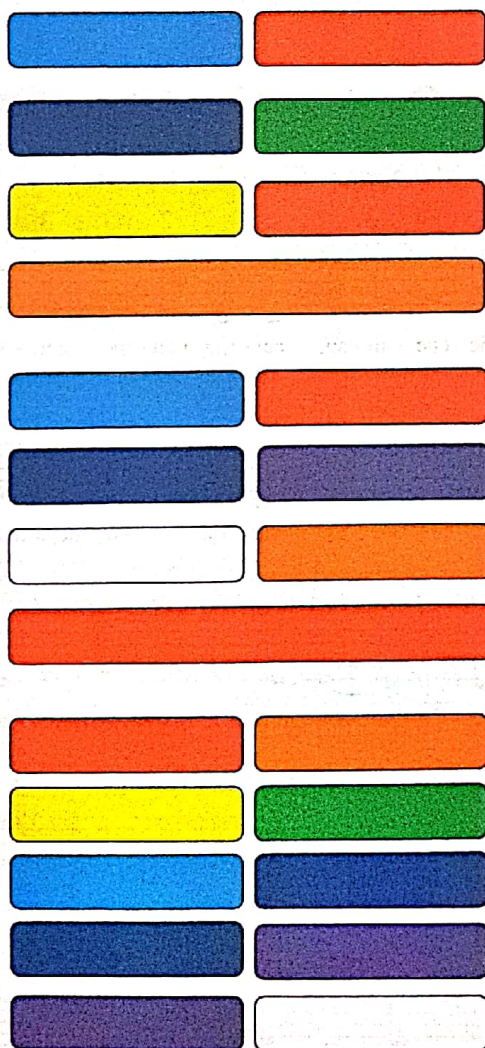
Українська народна пісня «Два веселих гуся»
Кольорово-геометрична партитура для дзвоників (мелодія)
Автор Анна Панчак

Українська народна пісня «Журавель»
 Кольорово-геометрична партитура для дзвоників (мелодія)
 Автор Анна Панчак

Р. Роджерс. «До, ре, мі» з мюзиклу «Звуки музики»
 Кольорово-геометрична партитура для дзвоників (мелодія)
 Автор Лідія Туровська

Р. Роджерс. «До, ре, мі» з мюзиклу «Звуки музики»

Нотно-цифрова партитура для дзвоників

Автор Лідія Туровська

1 2 3 1 3 1 3 2 3 4 4 3 2 4

ДО го-роб-чи-ка гніз-до РЕ пташ-ки се-ред де-рев.

9 3 4 5 3 5 3 5 4 5 6 6 5 4 6

МІ так вс-сс-ло ме-ні, ФА для пі-сень-ки сло-ва.

17 5 1 2 3 4 5 6 6 2 3 4 5 6 7

СОЛЬ спі-ва-є діт-во-ра. Ля роз-квіт-ла всі зем-ля.

25 7 3 4 5 6 7 8 7 7 6 4 7 5 8

СІ зро-би доб-ро у-сім, і вер-не-мось зно-ву ВДО.

Л. Бетховен. «Ода радості» з фіналу Симфонії № 9

Нотно-цифрова партитура для дзвоників

Автор Лідія Туровська

3 3 4 5 5 4 3 2 1 1 2 3 3 2 2 3 3 4 5

Ра-дість! Ти не-бе-сне сяй-во, сві-тла, сон-ця май-бут-тя! По-лу-м'я ду-

6 5 4 3 2 1 1 2 3 2 1 1 2 2 3 1 2 3 4 3 1

ші сво-є-ї ми не-се-мо у жит-тя. Ра-дість дасть ча-рі-вні кри-ла

11 2 3 4 3 2 1 2 5 3 3 3 4 5 5 4 3 4 2 1 1 2 3

всім, хто ві-рить і че-ка. Ра-дість всіх лю-дей з'ед-на-є всвя-тос-ті сво-

16 2 1 1 2 2 3 1 2 3 4 3 1 2 3 4 3 2 1 2 5 3

го доб-ра. Ра-дість дасть ча-рів-ні кри-ла всім, хто ві-рить і че-ка. Ра-

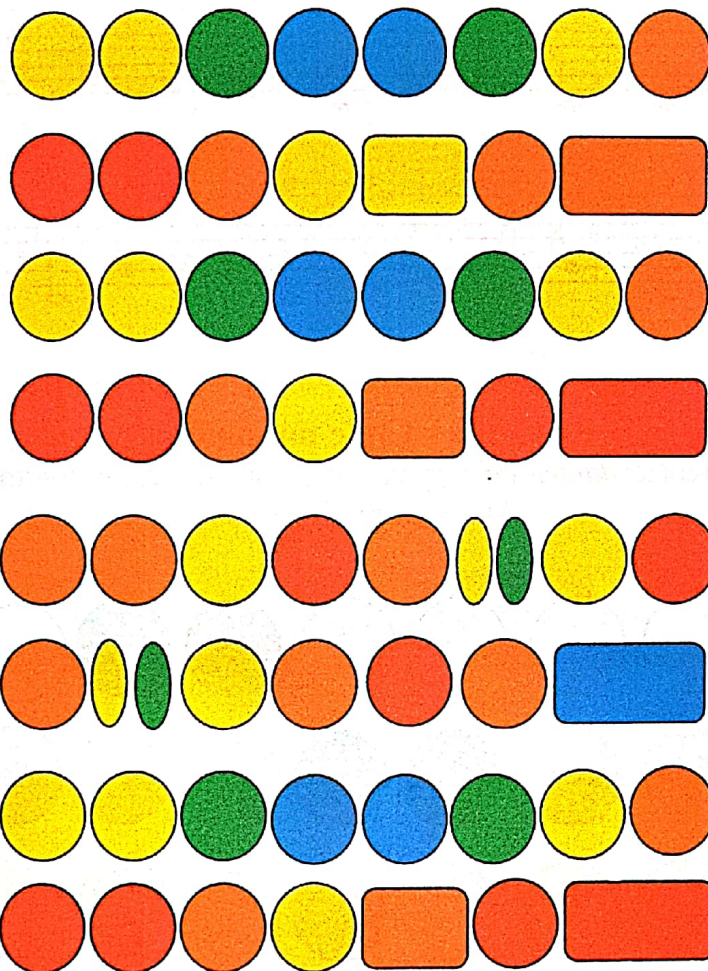
21 3 3 4 5 5 4 3 4 2 1 1 2 3 2 1 1

- дість всіх лю-дей з'ед-на-є всвя-тос-ті сво-го доб-ра!

Л. Бетховен. «Ода радості» з фіналу Симфонії № 9

Кольорово-геометрична партитура для дзвоників (мелодія)

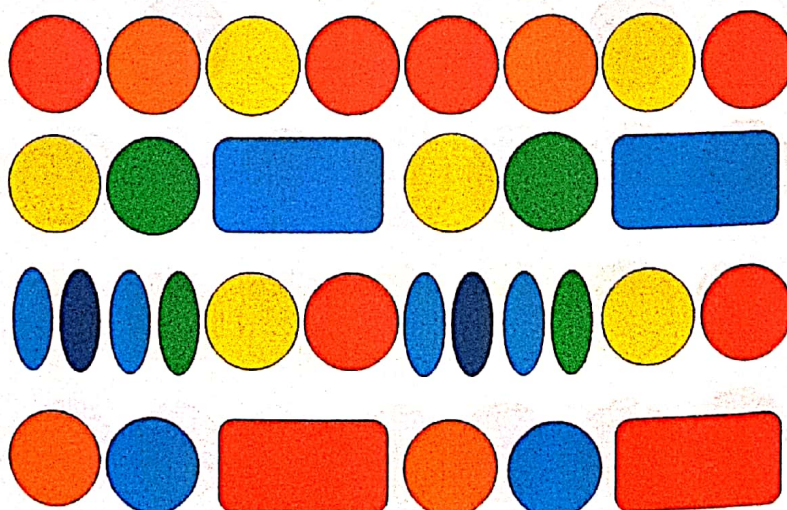
Автор Лідія Туровська

Французька народна пісня «Брате Якоб»

Кольорово-геометрична партитура для дзвоників (мелодія)

Автор Лідія Туровська

Французька народна пісня «Брате Якоб»

Нотно-цифрова партитура для дзвоників

Автор Лідія Туровська

1 2 3 1 1 2 3 1 3 4 5 3 4 5

5 6 5 4 3 1 5 6 5 4 3 1 1 5 1 1 5 1

Колядка «Спас народився»

Кольорово-геометрична партитура для дзвоників (гармонічний супровід)

Автор Лідія Туровська

Color-geometric notation for the carol «Спас народився». It consists of two identical rows of seven circles each, arranged in four columns. The colors of the circles are: Row 1: White, White, White, White, Purple, Purple, White. Row 2: Blue, Blue, Dark Blue, Dark Blue, Blue, Blue, Blue. Row 3: Yellow, Yellow, Green, Green, Green, Green, Yellow. Row 4: Red, Red, Red, Red, Orange, Orange, Red.

Колядка «Спас народився»

Нотно-цифрова партитура для дзвоників

Автор Лідія Туровська

5 3 8 6 6 5 4 2 5 4 4 3 5 3 8 6 6 5

Спас нам на - ро - див - ся, зДі - ви во - пло тив - ся, вко - шик не в - міс - ти - мий

7 4 2 5 4 4 3 2 3 4 2 3 4 5 3 2 3 4 2 3 4 5 3

вяс - лях по - ло - жив - ся. Хо - ри ан - гель - ські спі - ва - ють, на - ро - дж - но - го ві - та - ють:

8 5 6 6 7 7 8 5 6 6 7 8

5 3 4 4 5 5 5 5 6 6 5 5

3 1 1 1 4 4 3 3 4 4 4 4

13 1 2 2 1 1 1 1 1 1 2 1

Сла - ва, сла - ва, сла - ва во - вни - ніх Бо - гу!

Й. Бах – Ш. Гуно «Ave Maria»

Кольорово-цифрова партитура для дзвоників (гармонічний супровід)

Автор Інна Опанасець

8	8	7	8	8	8		7	6	8				8		8	7	
5	6	5	5	6	6	7	5	5	6	7		6	7	5	8	6	5
3	4	4	3	3	2	5	3	3	2	5	5	4	4	3	6	4	4
1	2	2	1	1	1	2	1	1	1	2	3	2	2	1	4	2	2

8	8	8			8	7	8	7	7		8	5	7	8	8	7	8
5	5	6	8	8	4	5	5	5	5	8	5	4	5	5	6	5	5
3	3	4	6	5	2	4	3	4	4	6	3	2	4	3	4	4	3
1	1	3	1	1	1	2	1	2	2	1	1	1	2	1	1	2	1

«Пісня Лисички» з опери М. Лисенка «Коза-дереза»

Кольорово-цифрова партитура для дзвоників (гармонічний супровід)

Автор Інна Опанасець

8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8				
5	5	6	5	5	7	5	6	5	7	5	7	5	7	5	6	5	7	5
3	3	4	3	3	5	3	4	3	5	3	5	3	5	3	4	3	5	3
1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	2	1	2	1	1	1	2	1

«Пісня Лисички» з опери М. Лисенка «Коза-дереза»
 Кольорово-геометрична партитура для бумвокерсів, дзвоників (мелодія)
 Автор Олена Вавринюк

A colorful geometric notation for the melody of 'Lisichka's Song'. It consists of four rows of shapes: circles and squares. The shapes are color-coded and labeled with letters: C (red), D (orange), E (yellow), F (green), G (blue), A (purple), and a plus sign (+) in an orange circle. A bracket on the right side of the notation is labeled '2 р.' (2 parts).

Українська народна пісня «Ой на горі жито»
 Кольорово-геометрична партитура для бумвокерсів, дзвоників (мелодія)
 Автор Олена Вавринюк

A colorful geometric notation for the melody of the Ukrainian folk song 'Oy na hori zhyto'. The notation uses various shapes: squares, triangles, and circles, each color-coded and labeled with a note name in Ukrainian: до (do), мі (mi), ре (re), фа (fa), соль (sol), and a symbol resembling a stylized 'ж' or 'з' in a square box. The notes are arranged in several rows, with some notes having a dot next to them, indicating a half note.

Умовні позначення:

A legend for the colorful geometric notation, showing four examples: a red square followed by a musical note, a red circle labeled 'до' followed by a musical note, a blue triangle labeled 'соль' followed by a musical note, and another blue triangle labeled 'соль' followed by a musical note.

**Нотні партитури
для камертонів і дзвонів**
Автор Олена Вавринюк

Вправа 1

2 3 4 5 6 7 8

1234 1234 1234 1234 1234 1234 1234 1234

9 10 11 12 13 14 15 16

1234 1234 1234 1234 1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4 1 2 3 4

Вправа 2

2 3 4

5 6 7 8 9

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бонды С. М. О шумових оркестрах в школе [Текст] / С. М. Бонды // Искусство в школе. – 2008. – № 6. – С. 12–16.
2. Боровик Т. А. Звуки, ритмы и слова [Текст]: учеб. пособие / Т. А. Боровик. – Мн.: Книжный дом, 1999. – Ч. 1. – 112 с.
3. Голяка Г. П. Народно-інструментальне музикування в Україні: відродження традиції [Текст] / Г. П. Голяка // Сіверщина в історії України: зб. наук. пр. – К.: Глухів, 2014. – Вип. 7. – С. 295–298.
4. Дверій Р. Є. Основи гри на музичних інструментах [Текст]: навч.-метод. посіб. для вчителів загальноосв. шкіл, муз. керівн. дошк. навч. зал., керівн. гуртків позашк. закл. осв. – Львів: Світ, 2009. – 128 с.
5. Державний стандарт початкової освіти [Текст] // Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1 клас / укл. А. В. Лотоцька. – Харків: Ранок, 2018. – С. 4–39.
6. Дьяченко И. Ю. Формирование у будущих учителей начальных классов умений музицировать на элементарных музыкальных инструментах в процессе музыкально-педагогической подготовки в вузе: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук [Электронный ресурс] / И. Ю. Дьяченко. – Екатеринбург, 2009. – 23 с. – URL: https://superinf.ru/view_helpstud.php?id=152.
7. Дьяченко И. Ю. Эволюция представлений о музицировании как педагогическом явлении [Электронный ресурс] / И. Ю. Дьяченко // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2008. – № 77. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-predstavleniy-o-muzitsirovanii-kak-pedagogicheskom-yavlenii>.

8. Трифонова И. А. Домузыкальный этап развития детского голоса [Электронный ресурс] / И. А. Трифонова // Известия РГПУ им. А.И. Герцена. 2008. – № 88. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/domuzykalnyy-etap-razvitiya-detskogo-golosa>.
9. Завалко К. В. Основы орф-педагогіки [Текст]: навч.-метод. посіб. / К. В. Завалко, С. В. Фір ; за ред. К. В. Завалко. – Черкаси : ЧЦНП, 2013. – 161 с.
10. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu-2017>.
11. Кияновська Л. О. Українська музична культура [Текст] : навч. посібник / Л. О. Кияновська. – Львів : Тріада-плюс, 2008. – 344 с.
12. Козицький П. О. Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування [Текст] / П. О. Козицький ; за заг. ред. О. Я. Шресер-Ткаченко. – К. : Муз. Україна, 1971. – 148 с.
13. Лаптев И. Г. Детский оркестр в начальной школе [Текст] : кн. для учителя / И. Г. Лаптев. – М. : ИЦ «ВЛАДОС», 2001. – 176 с.
14. Лебедев В. К. Використання народних музичних інструментів у загальноосвітній школі [Текст]: навч.-метод. посібник / В. К. Лебедев. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 112 с.
15. Музыкальное воспитание в Венгрии [Текст] / ред.-сост. Л. А. Баренбойм. – М. : Сов. композитор, 1983. – 400 с.
16. Рядова О. В. Колективне музикування як ефективний засіб формування музично-стильових уявлень підлітків [Текст] / О. В. Рядова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2016. – № 4 (86). – С. 140–143.
17. Сайклер Э. Творческое музицирование – основная тенденция музыкального воспитания XX века [Текст] / Э. Сайклер // Материалы IX конференции Международного общества по музыкальному воспитанию «Музыкальное воспитание в современном мире». – М., 1973. – С. 314–317.
18. Сикорская А. В. Любительское музицирование как фактор формирования интеллектуальной культурной среды в царской России первой половины XIX века [Электронный ресурс] / А. В. Сикорская // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии : сб. ст. по матер. XX Междунар. науч.-практ. конф. – Новосибирск : СибАК, 2013. – URL: <https://sibac.info/conf/philolog/xx/31664>.
19. Система детского музыкального воспитания Карла Орфа [Текст] / под ред. Л. А. Баренбойм. – Л. : Музыка, 1970. – 160 с.
20. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980) [Електронний ресурс]. – URL: <http://sum.in.ua/s/muzychyvtv>.
21. Трофимчук О. І. Школа колективного музикування [Текст] : навч.-метод. посіб. / О. І. Трофимчук. – Рівне : Рівненський державний інститут культури, 1993. – 146 с.
22. Тютюнникова Т. Э. Видеть музыку и танцевать стихи...: творческое музицирование, импровизация и законы бытия [Текст] / Т. С. Тютюнникова. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 264 с.
23. Хвостова И. А. Социально-педагогические условия развития любительского музицирования в контексте культурной деятельности: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения музыкальному искусству» / И. А. Хвостова; Тамбовский гос. ун-т им. Г. Р. Державина. – Тамбов, 2000. – 24 с.
24. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа [Текст] / сост. и общ. ред. Л. А. Баренбойма. – Л. : Музыка, 1970. – 160 с.
25. Яківчук Г. Колективне музикування у вихованні майбутнього вчителя музики [Електронний ресурс] / Г. Яківчук // Вісник Львівського університету. – 2014. – Вип. 14. – С. 312–317. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mistec_2014_1_4_46. – (Серія «Мистецтвознавство»).

Навчальне видання

Технологія колективного музикування
Упорядник Гумінська Оксана Олексіївна

Практичні доробки: Вавринюк Олена Юріївна, Кісільчук Ірина Миколаївна,
Опанасець Інна Станіславівна, Панчак Анна Юріївна, Туровська Лідія Іванівна
Коректор Заводна Леся Михайлівна
Комп'ютерне складання Гумінська Оксана Олексіївна

КОМУ НЕОБХІДНЕ КОЛЕКТИВНЕ МУЗИКУВАННЯ?

- Дітям дошкільного, молодшого та середнього шкільного віку (під час музичних занять, уроків музичного мистецтва, занять гуртків);
- Дітям старшого шкільного віку (у ході гурткової роботи);
- Дорослим, які цікавляться творчою самореалізацією.

ЩО МОЖЕ БУТИ МАТЕРІАЛОМ ДЛЯ КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ?

- Слова, словосполучення, речення, поезія, загадки, казки, тощо;
- Вокальні, рухові та інструментальні вправи;
- Поспівки, пісні, канони;
- Інструментальні партитури;
- Творчі завдання для імпровізацій, створення музичних форм, комплексних композицій, тощо.

ЩО Є РЕЗУЛЬТАТОМ КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ?

- Діяльне пізнання музики;
- Самовираження через музику та творчість;
- Спілкування, взаєморозуміння;
- Гармонія розуму (увага, мислення), емоційної сфери (захоплення, радість), тіла (вокальне, пластичне, інструментальне виконання музики);
- Оздоровлення психічних процесів уваги, уяви, мислення, пам'яті;
- Пошук індивідуальних способів спілкування з музикою;
- Збагачення творчого досвіду.

